

"Umění zdanění", řekl Jean Baptiste Colbert, poradce Ludvíka XIV., „je jak oškubat husu tak, abychom získali co nejvíce peří za co nejkratšího syčeni.“. Nic moc se od toho 17. století nezměnilo."

- Dominik Stroukal

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/instituteINESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSE vydáva:

INESS – Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

DESIGNED BY V

Editoriál

Richard Ďurana

Po mesačnej odmlke vás opäť vítam pri čítaní nového čísla Market **Finesse**. Za vynechaním septembrového čísla nie je nič iné ako nedostatok času. Udialo sa toho jednoducho príliš veľa a neostal čas na písanie.

Na konci októbra sa nám podarilo dosiahnuť dôležitý míľnik v našej 17-ročnej existencii. **EPICENTER, uzavretá sieť 8 najprestížnejších európskych free market think tankov** z krajín ako Veľká Británia, Dánsko, Švédsko, Francúzsko, Taliansko atď., rozšíril svoje rady o ďalšie 2 think tanky, medzi nimi aj INESS. Prijatie sa udialo v sídle EPICENTER v Londýne a podstatné informácie o networku si môžete prečítať hneď v prvom texte pod týmto Editoriálom. Na expertnú spoluprácu so špičkovými organizáciami rovnakého zamerania na paneurópskej úrovni sa tešíme, jej výsledkom môže byť prínos best practices a inovatívnych prístupov z mnohých oblastí aj na Slovensko. Držte nám palce.

Od začiatku školského roka sme rozbehli viacero vzdelávacích podujatí. Úspešných stredoškolských riešiteľov Ekonomickej olympiády a vybraných vysokoškolákov sme privítali v Bojniciach na štvordňovom **Ekonomicom Base Campe**. V čísle sa dočítate o tom, prečo toto podujatie bavilo nielen 33 účastníkov kempu, ale aj nás samotných. Možno vás navnadím, ak prezradím, že pri prezentáciách skupinových prác so zadáním „pripravte plán ako prepracovať, zoškrtáť a zefektívniť rozpočet jedného z ministerstiev“ by sa začervenal ne jeden minister tejto vlády.

V októbri sme (aj pre vás) pripravili súťaž v našom ďalšom vzdelávacom projekte – **Ekonkvíze**. V priebehu 10 dní si takmer 1 500 návštevníkov webu otestovalo svoje ekonomické vedomosti a zapojilo sa do losovania o hodnotnú elektroniku od **NAY Elektrodomu**. Mená šiestich výhercov (3 z verejnosti a 3 spomedzi stredoškolských) sú už známe, gratulujeme. Ak ste ešte Ekonkvíz neabsolvovali, nech sa páči, otestovať svoje ekonomické vedomosti si môžete aj nesúťažne a budeme radi, ak o ňom poviete aj svojim známym.

Na konci októbra sme v Bratislave zorganizovali **konferenciu** s názvom **Tri úlohy pre nového ministra školstva**. Štyria renomovaní odborníci, medzi nimi aj náš kolega Róbert Chovanculiak, si v súlade s názvom podujatia pripravili tri odporúčania na riešenie najpálčivejších problémov vo vzdelávacom systéme. O obsahu ich príspevkov, ako aj preberaných problémoch vo výživnej diskusii si môžete prečítať na strane 24 alebo si pozrieť [nalinkovaný videozáznam](#).

V októbri **sme tiež bojovali za vaše dôchodkové úspory v II. pilieri**. Po návrhu zrušenia slobodného prístupu k týmto úsporám sme iniciovali petíciu, v ktorej sme chceli spojiť občanov, ktorí nesúhlasia so zrušením slobodného prístupu k dôchodkovým úsporám v II. pilieri. Petíciu podpísali tisíce občanov Slovenska, prednášali sme o nesprávnosti tohto návrhu vo Výbore pre sociálne veci NR SR, absolvovali množstvo stretnutí.

Niektoré neúspešné politické nápady sa vracajú ako bumerang. Krásnym príkladom je reinkarnácia zákazu nedeľného predaja. Výhodou pre nás je, že stačí zrecyklovať celé argumentárium proti tomuto škodlivému návrhu. Prečítať si ho môžete v texte s názvom **Zákaz nedeľného nakupovania je späť**.

V tomto čísle nájdete texty reagujúce na množstvo aktuálnych tém – od inflácie, cez selektívne dane (ako domácky nazývame osobitné odvody pre podniky v regulovaných odvetviach), až po **decentralizáciu ako Matku všetkých reforiem**, či zdravotníctvo. Dočítate sa aj o našej aktuálnej publikácii s názvom **Večný súboj ideológie a expertízy**, v ktorej píšeme o fenoménoch ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva.

Od posledného čísla Market **Finesse** sme pripravili viacero zaujímavých video a audio podcastov, určite si pozrite ich zoznam na konci tohto čísla.

Všetkým vám prajem inšpiratívne čítanie, pozerania a počúvanie,

Richard Ďurana

INESS sa stal členom prestížneho EPICENTER networku

Minulotýždňový piatok bol ďalším dôležitým míľnikom v živote INESS. **EPICENTER**, prestížny network pozostávajúci z ôsmich špičkových európskych free market think tankov, rozšíril svoje rady o ďalšie dva think tanky – INESS a nemecký Prometheus.

Stalo sa tak 28. októbra 2022 na uzavretom podujatí EPICENTER networku v Londýne, na ktorom INESS zastupoval jeho riaditeľ Richard Ďurana.

INESS sa tak stal hrdým členom networku, ktorý okrem neho tvoria: britský Institute of Economic Affairs (IEA), dánsky Center for Political Studies (CEPOS), švédsky TIMBRO, francúzsky Institut Economique Molinari (IEM), taliansky Istituto Bruno Leoni (IBL), poľský Civil Development Forum (FOR), litovský Lithuanian Free Market Institute (LFMI), grécky KEFiM a nemecký Prometheus.

EPICENTER začal svoju činnosť v októbri 2014. Odvtedy sa aktívne zapája do európskych policy diskusií a poskytuje free market perspektívu na témy ako digitálna ekonomika, obchodná politika, energetická bezpečnosť a hospodárska súťaž, finančné regulácie, voľný pohyb osôb, kapitálu, tovaru a služieb, štát sociálneho blahobytu a verejné zdravotníctvo.

Fotografia: zástupcovia členských think tankov v Londýne. V hornom rade úplne vľavo Adam Bartha, riaditeľ EPICENTER, vpravo hore Richard Ďurana z INESS.

Obsah

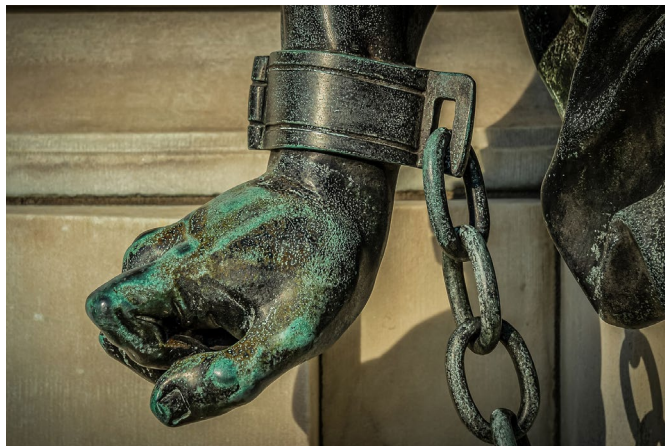
Trest pre sporiteľov v II. pilieri	4
Monetárne ópium	4
Zle záplaty na rozpočtové diery	5
Stabilizovať zdravotnícky rozpočet sa nedá	6
Viac peňazí v zdravotníctve!	8
Domestikované školstvo	8
Matka všetkých reforiem	9
Ako rozmraziť evolúciu v školstve?	10
Zákaz nedel'ného nakupovania je späť	11
Únia chce mať slovo pri minimálnej mzde	12
Ako podnikateľská iniciatíva dokáže zmeniť spôsob fungovania škôl	13
Ukrajina ako ekonomická príležitosť	14
Nový minister školstva musí robiť nepekne veci	14
Prekážky inovatívneho financovania liekov	15
Rastú škody vyvolané klimatickou zmenou?	16
Expertom dôveruj, ale preveruj	18
Doktor Google ako spojenec	19
Nové publikácie	21
Večný súboj ideológie a expertízy	21
Podujatia	21
Bežia posledné dni prihlasovania do Ekonomickej olympiády!	21
Ekonomický base camp 2022	22
Konferencia: Tri úlohy pre nového ministra školstva	24
Ekonkvíz: súťaž pre verejnosť má svojich víťazov!	25
Ekonomicke reči #22: Bude zima ako v ruskom filme?	26
Prednášky Ceny štátu pre stredoškolákov	26
Market Access o zmenách v liekovej politike	27
INESS na konferencii Sloboda funguje od Students For Liberty	27
Trend - Zdravotnícky manažment 2022	27
Prednáška na Žilinskej Univerzite – Pokrok bez povolenia	28
Diskusia na Gymnáziu Pierra de Coubertina v Piešťanoch	28
INESS na Výbore pre vzdelávanie RÚZ	28
INESS na Dni kariéry SE	28
INESS na valnom zhromaždení ITAS	28
INESS na Kolégiu Antona Neuwirtha	29
INESS na okrúhlom stole SK+MED	29
Vlogy a podcasty	29
Cena štátu	31
INESS publikácie	32
INESS knihy	32

Trest pre sporiteľov v II. pilieri

Radovan Ďurana

Navrhovaná daň pri výbere úspor z II. piliera nie je ničím iným, len trestom za vyšší individuálny úžitok sporiteľov v starobe. K tomuto záveru ma priviedli vyjadrenia viacerých analytikov, ktorí sú proti slobodnejšiemu prístupu k úsporám. Ich argumentácia má tri spoločné znaky.

Prečo nezdaňovať úspory v druhom pilieri

Vynecháva existenciu zásadnej podmienky prístupu k úsporám. Tá ma podobu požiadavky na zabezpečený pravidelný mesačný príjem vo výške priemerného dôchodku. Štát týmto jednoznačne deklaroval verejný záujem, že nechce sporiteľov po výbere úspor vidieť v hmotnej núdzi, a oni sa tam vďaka tejto podmienke nedostanú. Budú mať dostatočný pravidelný mesačný príjem na dôchodcovský život (státisíce dôchodcov dnes poberajú nižší ako priemerný dôchodok z I. piliera) aj financovanie prípadnej starostlivosti v odkázanosti. Týmto sa štát efektívne vyviazal z morálnej povinnosti nanútiť sporiteľom svoju predstavu výplatnej fázy. Tá mu ostáva (ale kompenzačná, nie regulačná) len v situáciách, keď sám svojimi zásahmi ochudobní sporiteľov, ako sa stalo pri presúvaní medzi fondami, či zavedením garancií do fondov.

Analytici zároveň obchádzajú skutočnosť, že nikde v zákone ani v ústave nie je uvedené, že zabezpečenie na starobu sa dá uskutočniť len pravidelnými mesačnými dávkami. Doplatenie hypotéky z úspor v dôchodkovom veku pritom nie je nič iné ako lacnejšie (!) využitie budúcich mesačných dávok.

Tretím znakom ich argumentácie je, že sa do zásluhového II. piliera snažia vnášať solidaritu, hoci jej miesto je v I. pilieri. Argumentujú tým, že keď si všetci zakúpia anuitu – jej priemerná hodnota vzrastie. Z doterajších štatistík však vidíme, že ľudia nechcú anuity, resp. nechcú ju hneď na začiatku a mnohí ani nechcú čerpať svoje úspory. Vlastníctvo úspor a možnosť rozhodovať o úsporách je však v rozpore so zavádzaním solidarity. Nútiť človeka ku kúpe doživotnej anuity, ak trpí na smrteľné ochorenie, nemá so solidaritou nič spoločné, pričom práve tento krok by naplnil ich predstavu vyššieho benefitu pre spoločnosť.

Medzi riadkami čítam nasledovné. Druhý pilier pre nich nie je súčtom individuálnych úspor sporiteľov. Je to pre nich „materiál“, s ktorým má štát pracovať a vytvoriť čo najvyšší „spoločenský“ úžitok. Toto východisko má dva problémy.

Po prvé, legitímnych definícií spoločenského úžitku je viacero. Existujú dokonca aj také názory, že najvyšší spoločenský úžitok dosiahneme, ak anuita bude povinná pre každého (bez ohľadu na jej aktuálnu výhodnosť) a okamžite. Žiadne dedenie.

Po druhé, hodnota úspor sporiteľa je výsledkom jeho individuálnych rozhodnutí. Sporiteľ môže meniť fondy, rozloženie úspor aj správcovskú spoločnosť. Je to obrovský rozdiel oproti prvému pilieru, v ktorom výšku ADH (aktuálnej dôchodkovej hodnoty, jednej zo základných veličín na výpočet dôchodkovej dávky v danom roku) nedokáže žiadny poistenec ovplyvniť. Z tohto dôvodu by mal mať nárok si individuálne „užiť“ výsledok svojej usilovnosti, bez povinnosti „prispievať“ ostatným na anuity. Že analytická predstava „spoločenského“ úžitku je vzdialená od individuálnej, jasne potvrdzujú čísla. Dve tretiny sporiteľov si dnes peniaze radšej vyberie.

Zavedenie dane na vybrané úspory tak nie je ničím iným, len trestom. Nechcete sa svojimi úsporami podieľať na spoločenskom úžitku? Chcete by ste vyšší úžitok zo svojich peňazí, ako tí, ktorí nasporili málo, alebo sú odkázaní len na prvý pilier? Zaplatíte daň.

To, že doteraz nikto z týchto analytikov nezverejnil „spoločenské“ náklady slobodného výberu, je druhoradé. Aj to, že takáto daň skončí vo všeobecnej kase na financovanie všetkého. Problém vidím v zmene prístupu.

Nastavenie výplatnej fázy druhého piliera dnes predpokladá, že sporiteľ je zodpovedný občan, ktorý rozvažuje, ako svoje úspory s cieľom maximálneho úžitku použije. Naopak, daň je symbolom prístupu, ktorý z občana zotiera jeho individualitu, v mene verejného záujmu ignoruje rozdiely v potrebách ľudí. Presne takto postupuje opatrovateľský štát. Nezaujímajú ho individuálne straty a výnosy, keďže ich nevie a nemôže spočítať. Preto sa sústreďí na premennú, ktorú vie počítať aj ovplyvňovať – celkovú prerozdelenú sumu. Prerozdelenú uniformným spôsobom pre všetkých. V debata o dani sa tak bavíme aj o tom, ako bude štát pristupovať k občanovi.

TREND, 7.11. 2022

Na **tému II. piliera** napísal Radovan Ďurana celú sériu komentárov. Prečítajte si aj:

- [Otvorený list adresovaný poslancom](#)
- [Priebeh petície proti zrušeniu slobodného prístupu k úsporám v II. pilieri](#)
- [Ako ohroziť druhý pilier ešte viac](#)

Monetárne ópium

Martin Vlachynský

Počuli ste už o ekonomických drogách? Napríklad také monetárne ópium. Prvá dávka peňažného stimulantu prináša politikom opojný pocit. Cítite sa ako kráľ rozpočtu. Môžete jednou rukou zvýšiť mzdy učiteľom, druhou lekárom a popri tom ešte študentom dať vlaky zadarmo a mamičkám tehotenské.

Keď vás po divokej párty ráno chytí zlý stav, dáte si ďalšiu dávku. Plán obnovy za sedemsto miliárd? Nie je problém!

V opojení vás trhy nezaujímajú. Nemusíte sa poklonkovať investorom rozpočtovou zodpovednosťou, keď vaše dlhopisy odkúpi centrálna banka. No ani táto jazda netrvá večne. Vaša ekonomika reaguje na stimuly stále horšie. Ceny rastú čoraz rýchlejšie a štátnych zamestnancov už neuspokojíte 5 % nárastom miezd, musíte pridať 15 %. Potreba nových peňazí sa zvyšuje. Chceli by ste prestať, ale nevíete ako. Len na chvíľku vypnete tlačiarne, a rozbehnú sa abstinénčné príznaky. A tak si dáte ďalšiu dávku, aj keď už víete, ako veľmi vám škodí.

ECB skúsila spomaliť a behom chvíle začali padať talianske dlhopisy. Takže rýchlo nazad, vymyslíte si „Transmission Protection Instrument“ a opäť skupujete dlhopisy. Ani sa nenazdáte, a aj vaša pýcha, nemecké dlhopisy, nesú úrok 2,4 %, hoci ešte na začiatku roka sa predávali s mínusom. Bank of England spomalila nákup dlhopisov a skoro sa jej behom troch dní zrútil trh s dôchodkovými fondami. Okamžite musela zapnúť nákupy dlhopisov nazad. Pomohlo to na dva týždne, a úroky opäť vyleteli.

Alebo chudák slovenský minister financií. V roku 2020 minul 37 miliárd eur. Na rok 2023 si naplánoval minúť 51 miliárd eur a zo všetkých strán počúva, ako je to málo. Všetci chcú pridať a on má už teraz deficit 8 miliárd eur a náklady na dlh mu začínajú rýchlo rásť. Ako z toho von? Ak by sa tlačiarenské stroje zastavili, nikto mu tých 8 miliárd na trhu nepožičia. Kde by ich v rozpočte narýchlo ušetril? Alebo by zvýšil dane? Na dodatočných 8 miliárd by musel zvýšiť firemnú daň z 21 % na 60 %, alebo DPH z 20 % na 36 %. Radšej tlačiarne nezastaviť? Inflácia v eurozóne dosiahla v septembri 10 % a začal sa kolísať už aj kurz eura. Tik tak, tik tak!

Cesta von vedie len cez abstinénčné príznaky. Recesia, bankroty, pokles reálnych príjmov, škrtanie v rozšafných sociálnych balíčkoch, tvrdé straty na akciových a dlhopisových trhoch. Mali sme 15 rokov na to, aby sme sa z monetárnej závislosti dostali. Ako to už býva, okolnosti nás k abstinencii tlačia práve vo chvíli, kedy sa nám to čo najmenej hodí.

HN, 17.10. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Zle záplaty na rozpočtové diery

Radovan Ďurana

Každé ôsme euro, ktoré štát minie v budúcom roku, si musí požiť. Takto zlé hospodárenie zažilo Slovensko naposledy v roku 2010. V čase dvojcifernéj inflácie, konkrétne extrémne vysokých cien energií, to nie je až také prekvapujúce.

Presne 3,5 miliardy eur z 35 miliardového štátneho rozpočtu má ísť na energetické kompenzačné opatrenia. Lenže to nie je ani polovica deficitu. Druhá polovica sa nachádza v bežných výdavkoch štátu, predovšetkým v zvyšovaní miezd a sociálnych dávok. Tieto výdavky rastú – ale rastú aj daňové príjmy. Problém ale nastáva vtedy, keď sa štát rozhodne zvyšovať mzdy a dávky rýchlejšie, ako mu to dovoľuje ekonomický rast. Áno, hovorím najmä o rodinnom balíčku, ktorý spolu s rodičovským dôchodkom zvýši verejné výdavky o miliardu eur.

Do rozpočtu a legislatívy sa dostali hrubou silou. To znamená, že za prvé nie sú výsledkom verejnej, či odbornej diskusie, za druhé ich proponenti sa priveľmi netrápili myšlienkou, ako ich zafinancovať. A ak sa aj trápili, tak financovanie neriešili diskusiou, ale vyriešili ho silovo, nezodpovedne, pozmeňovacím návrhom predloženým na poslednú chvíľu v parlamente. Zmenšenie druhého piliera v nasledujúcich rokoch, ktoré bude financovať časť rodičovského dôchodku, si mnohí sporitelia iste ani nevšimli.

Lajdácky návrh

Rovnako sa bez diskusie v parlamente ocitol ďalší poslanecký pozmeňovák na radikálne zvýšenie osobitného odvodu subjektov pôsobiacich v regulovaných odvetviach. Nielenže sadzba odvodu má vzrásť takmer trojnásobne(!), rozšíriť sa majú aj odvetvia, v ktorých ho budú postihnuté subjekty platiť. K telekomunikáciám, či energetickým podnikom sa majú obchodníci s cennými papiermi, sprostredkovatelia poistenia, televízie či rádiá.

Zdôvodnenie tejto novely zákona, predloženej poslancom Vetrákom (OLaNO) sa dostane do učebnice ekonomického populizmu. Nájdete tam všetky floskuly, stereotypy, cielené zavádzanie, a dokonca aj lajdáctvo.

Stačí sa pozrieť na odôvodnenie, ktoré nie je odôvodnením. Štátu vraj „vznikajú značné hospodárske škody v dôsledku nepredvídateľných okolností spôsobených pandémiou koronavírusu a vojnovým konfliktom na Ukrajine“. Aké „škody“ vznikajú štátu, keď v tomto roku by podľa odhadov Rozpočtovej rady mal byť finálny deficit verejnej správy nižší a výber daní a odvodov vyšší, než bol plánovaný v „predvojnovom“ rozpočte?

Predkladateľ tvrdí, že „cieľom návrhu zákona je zabezpečiť dodatočné finančné zdroje na financovanie základných verejných funkcií štátu, ako je napríklad vzdelávanie, či hmotné zabezpečenie zamestnancov verejného sektora“. V tomto roku získajú verejné financie vďaka rastúcim daňovo-odvodovým príjmom 1,7 mld. eur navyše oproti rozpočtu. Daňovo odvodové príjmy v budúcom roku budú o 10 % vyššie, ako sa predpokladá v tomto roku. Kde sú tie chýbajúce prostriedky na zabezpečenie základných funkcií štátu?

To sa dozvieme až vtedy, keď sa pozrieme na lajdácku stránku tejto novely. Rozšírenie okruhu subjektov sa zdôvodňuje okrem vyššie uvedených floskúl aj: „z dôvodu zabezpečenia opatrení vyplývajúcich z daňovej revolúcie“.

Áno, čítate dobre. Žiadna daňová revolúcia Igora Matoviča síce neprebíha, ale tento návrh bol zjavne pripravený niekoľko mesiacov predtým, ako bol predložený. A niekomu sa ho už nechcelo upravovať. Lajdáctvo pokračuje tým, že návrh neobsahuje ani vyčíslenie dopadov, hoci by tam podľa všetkých pravidiel malo byť. Nájdeme tam len ironickú poznámku „Návrh zákona sa dotknepodnikateľských subjektov, ktoré majú povolenia na výkon činnosti v regulovaných oblastiach.“

V tomto roku by mal štát na osobitnom odvode vybrať 96 miliónov eur. Podľa návrhu si štát robí záľusok na ďalších, odhadom 200 miliónov. Toto dedičstvo bývalého ministra financií Petra Kažimíra, ktoré nenašiel nikto odvahu zrušiť, kriví podnikateľské prostredie už 10 rokov. Vysielala do zahraničia jasnú informáciu potenciálnym investorom – na Slovensko nechodte, majú tam radi selektívne zdaňovanie, hlavne ak tvoríte zaujímavý zisk, ktorý si môžu všimnúť politici.

Pre porovnanie, na dani z príjmov právnických osôb zaplatia podnikatelia tento rok 3,4 miliardy eur. Zvýšený osobitný odvod tak predstavuje skoro 10 percent tejto sumy. To už je výrazný zásah do systému zdaňovania a veľká finančná záťaž, ktorá sa nakoniec môže prejaviť v raste spotrebiteľských cien.

Nie zvýšiť, ale zrušiť

Osobitný odvod nie je normálna daň. Je to selektívny politický nástroj, ktorý má za prvé popáliť úspešné firmy a za druhé zabezpečiť zdroje na politické rozdávanie. Hľadať logické dôvody, prečo by tento odvod mali platiť sprostredkovatelia v poisťovníctve, alebo obchodníci na trhu s cennými papiermi, či lízingovky, sa skutočne nedá. V ich prípade dokonca neplatí ani vymyslený argument s dominantným postavením na trhu. Panuje tam slušná konkurencia. Skutočný dôvod je iný. Politici by si radi zobrali viac z hodnôt, ktoré tieto spoločnosti tvoria. Títo podnikatelia majú jednoducho smolu, že im niekto vydáva licenciu a zároveň reguluje ich podnikanie.

Selektívne dane nepatria do moderného daňového systému. Sú zdrojom neistoty, pričom ekonomický výskum mnohokrát dokázal, že najdôležitejšou vlastnosťou daňového systému je predvídateľnosť. Osobitný odvod je svojou konštrukciou napísaný tak, že sa môže kedykoľvek rozšíriť. Nad každou firmou, ktorá dostáva špeciálne povolenie, tak visí Damoklov meč, či osobitný odvod nepadne aj na ňu. Kedykoľvek môže nejaký poslanec znížiť hranicu platenia odvodu zo zisku 3 miliónov eur na 1 milión a tým aj rozšíriť počet zdaňovaných subjektov.

Slovenskú ekonomiku čaká stagnácia, dokonca hrozí recesia. Podnikateľský sektor, ktorý je hlavným zdrojom daňových príjmov štátu, sa potrebuje vyrovnáť s vysokými cenami energií, vysokou infláciou a inými prekážkami. Zväčšovať polená, ktoré im štát hádže pod nohy, by bolo pílením si povestného konára pod zadkom. Táto novela zákona by mala byť z gruntu prepísaná. Osobitný odvod by mala zrušiť a na veky vekov vymazať zo slovenskej legislatívy.

aktuality.sk, 20.10. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Stabilizovať zdravotnícky rozpočet sa nedá

Martin Vlachynský

Už roky je jeseň v zdravotníctve rovnaká. Pripraví sa (pekne neskoro) rozpočet, o ktorom vláda prehlási, že to je najlepší a najštedrejší rozpočet zdravotníctva v známej histórii Slnecnej sústavy.

Sektor, analytici a opozícia následne na tomto rozpočte vypichnú viac dier ako v ementáli. Rozpočet prelezie parlamentom na poslednú chvíľu, pokojne až v decembri. A hneď v januári sa začínajú jednanie o núdzovom dofinancovaní.

Nebudem mrhať písmenkami na analýzu návrhu rozpočtu 2023, lepšie ako [Martin Smatana](#) tu by som to neurobil. Snáď len toľko, že badať čoraz častejší výskyt čoraz tučnejších „rezerv“. Varovnejšie je však to, že popri večne oddľžovaných nemocniciach vstáva z hrobu duch 90. rokov – zdravotné poisťovne vo finančných problémoch. Vláda sa dokonca chystá upraviť zákon, ktorý by umožňoval ich fungovanie aj so záporným imaním, ktoré doteraz znamenalo vyvolanie ozdravného plánu.

Socializmus a trh za jedným stolom

Podme hlbšie. Prečo sa zdravotníctvo neustále trápi s nerovnováhou prevádzkových nákladov a výnosov, o neschopnosti obnoviť či dokonca rozvíjať kapitál (nemocnice) ani nehovoriac? Najskôr sa cvične pozrime na iný sektor. Napríklad produkcia potravín, ktorých dostatok je nutnou podmienkou prežitia človeka. Tam nie je žiaden rozpočet, žiadne „roztvorené nožnice“. Ak stúpajú ceny energií, požiadavky zamestnancov, alebo dopyt zákazníkov, sektor sa situácii prispôbuje. Niektorí potravinári či farmári v tomto procese skončia, no nahradia ich iní. Pamätáte si na „maslové“ alebo „kváskové“ nedostatky? Pamätáte si aj to, ako rýchlo tieto nedostatky zase zmizli?

Tento zázrak umožňuje voľná cenotvorba a voľný pohyb kapitálu v odvetví, známe aj ako „konkurencia“. Zdravotníctvo takto vo väčšine európskych štátov nefunguje. Hoci producenti služieb v zdravotníctve sú z nemalej časti súkromní (či už ziskoví, alebo neziskoví), zákazník je len jeden – štát. Ten si diktuje ceny aj štruktúru produktov, ktoré následne prídelovým systémom rozdá medzi obyvateľov.

Fungovanie takéhoto systému bez cien má zabezpečiť programové rozpočtovanie. Ministerskí analytici si nakreslia „chlieviky“ s názvami ako špecialisti, nemocnice, lieky, alebo záchranky. Pozrú sa na minuloročné náklady a prirátajú k nim pravdepodobné zmeny v podobe vyšších miezd, nových zákonov rušiacich to, alebo zavádzajúcich ono, aj zmeny dopytu pacientov kvôli starnutiu. Jednoducho, klasické centrálné plánovanie. Za socializmu takto fungovalo každé odvetvie.

No zdravotníci, ambulancie, výrobcovia liekov, či dodávatelia potravín do nemocničných kuchýň v socializme nežijú. Správajú sa trhovo. Žiť v socializme akosi odmietajú aj pacienti a miesto pokorného prijatia naplánovaného prídelu sa dožadujú viac a lepších služieb v kratšom čase. Lekárov nezaujímá množstvo eur, ktoré si ministerstvo napísalo do kolónky „nemocnice“ a dodávateľov energií nezaujímá, koľko tam majú napísané „ambulancie“. Preto neustále prichádza k stretu plánu s realitou.

Riešenie tohto problému neexistuje. Nie je možné mať plánované socializované zdravotníctvo, ktoré bude zároveň trhovo efektívne. Priamočiarym zmiernením nerovnováhy by bolo neustále dolievanie peňazí. No s 8 miliardovým deficitom a úrokmi na dlhopisoch rastúcimi už cez 4 % má takýto plán jasne dané mantinely.

Zlepšením rovnováhy by bolo aj opustenie myšlienky socializovaného zdravotníctva. To je však v dnešnom svete

len akademický návrh. Ešte aj v USA tvorí verejná časť zdravotníctva [takmer polovicu](#) (mimočodom, jej podiel verejnej časti zdravotníctva na HDP je v USA podobný ako na Slovensku. A to tam ešte nerátame povinné súkromné schémy).

Stredné riešenie

Ostáva teda už len pragmaticky hľadať stredné riešenie. Pôvodná myšlienka slovenského zdravotného systému, takzvaný [Enthovenov model](#), stanovil veľkosť toku financií do systému (odvody pracujúcich plus 4 % odvod za poistencov štátu), rozsah služieb, ktoré majú zdravotné poisťovne zabezpečiť (prioritné diagnózy, veľkosť siete) a delegoval úlohu dozoru nad systémom. Ďalej už nič. Presná štruktúra nakúpených služieb a ceny neboli centrálné plánované, ale predmetom obchodných rokovaní poisťovní s poskytovateľmi.

Smolou tohto systému bolo, že moment jeho legislatívneho sfunkčnenia prišiel v roku 2006. Pomerne rýchlo bol zmrazený (manipulácie s odvodom poistencov štátu, zastavenie transformácie nemocníc, cenové regulácie, zabetónovanie poskytovateľov v sieťach, politické fungovanie ÚDZS ...) a premenený na dnešný systém, ktorý sa snaží na pôvodné „trhové“ zákony natvrdo naskrutkovať komplexné centrálné plánovanie.

Zachovanie pôvodnej myšlienky systému tzv. manažovanej konkurencie by prinieslo jeho väčšiu efektivitu a lepšiu predvídateľnosť. Ale nie je to všeriešiaci svätý grál. Vidíme to v Holandsku, kde prebehla reforma s rovnakým cieľom a v rovnakom čase ako na Slovensku, ale bolo jej umožnené aj fungovať podnes. Ani holandský systém však nedokáže vyrábať zdroje zo vzduchu. Takže keď rastú náklady systému (kvôli drahším vstupom, alebo vyšším nárokom), musí sa to prejavovať buď vo vyšších platbách poistencov na poistnom, poplatkoch, alebo vyšších platbách štátu.

Tomuto tlaku podľahol aj holandský systém a preto aj v Holandsku existuje dohoda medzi sektorom a vládou o celkových nákladoch systému, ktorá vzniká vzájomnou diskusiou. V septembri 2022 bola formalizovaná v podobe 4-ročného [Integrated Healthcare Agreement](#). Predchádzali mu nie vždy príjemné dohody o [presunoch stoviek miliónov eur](#) z jednej časti zdravotníctva do inej, konkrétne 600 miliónov z komunitnej starostlivosti 80 miliónov od všeobecných lekárov. Niektorí [autori preto tvrdia](#), že holandský je skôr korporativistický, kde významnú rolu okrem konkurencie hrajú aj politické dohody medzi hlavnými hráčmi.

Je to však stále systém na kilometre vzdialený slovenskému chaosu. Je v ňom jasnejšie financovanie s pevným dlhodobým rámcom a vláda sa sústreďuje len na vyjednanie základných črt, nie na detaily ako je [nákup toaletného papiera](#) pre nemocnice.

U nás aj v Holandsku sa však musíme pripraviť na to, že náklady na zdravotníctvo budú v nasledujúcich dekádach disproporčne rásť.

Scenáre sú len dva. Buď sa socializovaný systém prispôbi realite obmedzených zdrojov a prestane ponúkať

všetkým všetko zadarmo a bezpodmienečne, otvorí dvere súkromným investíciám, podnikateľskému objavovaniu a umožní škálovanie. Alebo pod vlastnou ťarchou sa začne rútiť sám do seba ako mŕtva hviezda a kto z pacientov bude môcť, utečie do paralelného sveta plne komerčného zdravotníckeho systému, ktorý v takom prostredí nevyhnutne vyrastie – či už tu, alebo pokojne v zahraničí.

Blog N, 20.10. 2022

Viac peňazí v zdravotníctve!

Martin Vlachynský

Chytili ste sa na môj nadpis? Je ako vystrihnutý z predvolebného plagátu. Viac peňazí znamená menej štrajkujúcich lekárov, modernejšie lieky, či krajšie nemocnice. Keď túto vetu vyslovujú politici, prakticky vždy myslia „viac peňazí z rozpočtu“ v zdravotníctve. To je však len polovica možných zdrojov pre viac peňazí v zdravotníctve.

Zdravotnícke služby nás budú v budúcnosti stáť viac peňazí. To je fakt – a je to fakt pozitívny, nie negatívny. Znamená to, že bohatneme. Kým každé ďalšie nové auto, exotická dovolenka, alebo značkové topánky majú pre nás klesajúci úžitok, dodatočné dni zdravého života vieme konzumovať donekonečna. Kým pred 100 rokmi tvorili výdavky na zdravotníctvo 1-2 % ekonomiky bohatých štátov, dnes je to viac ako 10 %. Bohatneme a zároveň starneme, preto chceme viac zdravia. Ponuka ide tomuto dopytu naproti s novými liekmi, prístrojmi a službami.

Rastú aj verejné výdavky na zdravotníctvo. No tento rast je do veľkej miery odkázaný na rast daňovo-odvodových výnosov. Meniť proporcie rozpočtu je veľmi ťažké. Ak chcete zdravotníctvu pridať viac, než dovoľuje rast príjmov, musíte povedať, na koho úkor tento rast nastane. Školstvo? Sociálny systém? Diaľnice? Každý rezort sa o „svoj“ diel koláča bude biť na krv.

Aj z tohto dôvodu vidíme neustále sa roztvárajúce sa nožnice medzi tým, koľko výkonu od zdravotníctva očakávame a koľko verejných zdrojov do neho reálne vstupuje. Existuje však ešte ďalší zdroj peňazí – peňaženky nás všetkých. Kupujeme si potraviny, bývanie, či ošatenie. Kupujeme si aj tovary a služby

súvisiace so zdravím – predavači výživových doplnkov by vedeli povedať. Peňaženky majú nielen spotrebitelia, ale aj investori. Pokiaľ bude umožnené investíciám hľadať ziskové príležitosti, do sektora potečú.

Otázka znie, ako tieto toky budú vyzeráť. Jedna možnosť je, že vznikne dvojkoľajné zdravotníctvo. Investorské peňaženky vybudujú diagnostiky, ambulancie a kliniky mimo verejný systém pre tých, ktorí budú ochotní otvoriť peňaženku. Alebo sa nájde cesta, ako tieto dve koľaje zlúčiť.

Nie je to také ťažké, tá cesta je už našliapnutá. Máme súkromné zdravotné poisťovne, nemocnice, polikliniky, aj ambulancie. Problémom je však samotné prostredie. Súkromné zdroje v zdravotníctve sú politikmi systematicky démonizované. Tam, kde by mohli ponúkať riešenia, sú označované za zdroj problémov. Ich odmietnutie povedie presne k opačnému efektu, než si mnohí predstavujú. Bohatí budú mať dostupnú zdravotnú starostlivosť a chudobným ostanú vybyvané nemocnice bez lekárov.

HN, 3.10. 2022

Domestikované školstvo

Róbert Chovanculiak

Obce a mestá zriaďujú na Slovensku skoro 2 000 základných škôl. V nich predstavujú výkonnú moc starostovia, ktorí prostredníctvom riaditeľov škôl ovplyvňujú fungovanie vzdelávania v obciach a mestách. Riaditelia sú teda tou úrovňou riadenia, ktorá by mala byť zodpovedná za to, ako to na školách vyzerá.

Už bolo veľa popísané o tom, aké všetky možné prekážky, regulácie a byrokracia zväzujú fungovanie škôl. S touto interpretáciou problémov v školstve však nesúhlasia všetci. Z času na čas zaznie argument, že ak by riaditelia a učitelia naozaj chceli, tak aj v dnešnom systéme sa dá uspieť a priniesť inovácie do vzdelávania. A skutočne. Dôkazom sú desiatky výborných škôl, ktoré na Slovensku poskytujú kvalitné vzdelanie vybočujúce zo zabehnutých koľají šedého priemeru. Tento argument implikuje, že za zlý stav školstva okrem prekážok zo strany štátu môže aj nedostatočná iniciatíva a aktivita samotných škôl, za ktorú nesú zodpovednosť riaditelia.

S pozorovaním sa dá súhlasiť, ale už menej s identifikovanou príčinou. Aj samotná pasivita riaditeľov je totiž do značnej miery ovplyvnená ekosystémom, v ktorom fungujú. Ekosystém dokáže mať veľký vplyv na motiváciu byť aktívny. Zoberme si príklad súkromného sektora. Na tejto planéte neexistuje iný človek, ktorému by viac ležal na srdci osud konkrétneho podniku, fabriky alebo obchodu, než je jeho vlastník. Nikto nepociťuje takú motiváciu byť aktívny, hľadať nové zlepšovanky a odstraňovať nedostatky ako on. Každý deň vstáva a ide spať s myšlienkou, čo sa dá zlepšiť. Jeho budúci život je totižto priamo zviazaný s úspešnosťou jeho podniku. To je motor kapitalizmu. Dobře nastavený ekosystém.

Toto až tak neplatí v prípade riaditeľov verejných škôl. Oni nie sú vlastníci školy. Oni sú len dočasní správcovia, ktorých navyše vyberajú iní dočasní správcovia – starostovia a školská rada. A ako všetci dočasní správcovia, aj riaditelia zvyknú mať krátkodobější horizont uvažovania a menej intenzívnu motiváciu veci meniť. Ich budúci život nie je až tak priamo zviazaný s úspešnosťou školy. Tej sa môže dariť a riaditeľ bude napriek tomu vymenený. Alebo môže škola stagnovať, ale ak nebude robiť príliš veľké vlny, tak sa tam udrží do dôchodku.

Toto však nie je jediný nedostatok ekosystému, ktorý negatívne vplyva na aktivitu riaditeľov. Riaditelia verejných škôl sú dočasní správcovia, ktorí navyše žijú v domestikovanom prostredí, kde veľkú časť ich agendy prebral na seba štát. Prečo by mal riaditeľ budovať vzdelávaciu filozofiu školy, keď máme Štátny pedagogický ústav, ktorý produkuje štátne vzdelávacie programy, kde je opísané, ako má vyzeráť správny obsah vzdelávania? Prečo by mal riaditeľ aktívne manažovať učiteľov, dávať im spätnú väzbu a pomáhať im vytvárať vzdelávacie materiály, keď všetci splnili náležitosti pedagogickej spôsobilosti a prešli magisterským vzdelaním druhého stupňa na pedagogickej fakulte? Prečo by ich mal kontrolovať, či si robia poriadne prácu, keď máme Štátnu školskú inšpekciu? Prečo by ich mal špeciálne motivovať a rôzne odmeňovať, keď drvivá väčšina platu je determinovaná tabuľkami, ktoré sa schvaľujú na ministerstve školstva? Alebo prečo by mal priebežne kontrolovať úroveň vedomostí žiakov svojej školy, či náhodou niektorí nezaostávajú, keď štát organizuje Testovanie 5 a 9 všetkých žiakov?

Toto všetko, samozrejme, neznamena, že riaditelia nemôžu v každej z týchto aktivít vyvíjať iniciatívu. Môžu a niektorí super aktívni to aj robia. Ale prečo by to mal robiť zvyšok? Žijú roky, dekády v prostredí, ktoré ich domestikovalo. V evolučnom žargóne, došlo k domestikáčnemu transferu, keď domestikant preniesol niektoré svoje funkcie na domestikátora, a tým postupne stratil časť svojich schopností. Inak povedané, „zhlúpol“.

V evolučnej biológii je klasickým príkladom mozog psa, ktorý je o 20 percent menší než mozog vlka s rovnako veľkou hlavou. Časť kognitívnych funkcií psov prešla domestikáčnym transferom na ľudí. Pred tým, ako sa začnete vysmievať svojmu psovi, je potrebné napísať, že aj veľkosť mozgu ľudí sa za posledných 3 000 rokov značne zmenšila. Naším domestikátorom je kultúra v širokom slova zmysle. Stále viac a viac funkcií prenechávame „kolektívnej inteligencii“.

Niečo podobné sa tak deje aj pasívnym riaditeľom škôl, ktorí sú v domestikovanom prostredí. Veľa priestoru pre ich iniciatívu a aktivity prebral na seba nejaký zákon, kontrolór, vyhláška, inštitúcia či tabuľka. A degradovala ich do menej náročnej úlohy úradníkov, ktorí zabezpečujú, aby sa neporušoval zákon, aby sa kúrilo a svietilo.

Tento problém sa naplno obnaží, keď sa pozrieme, ako sú manažované iné školy, ktoré majú svojho vlastníka a sú úplne odrezané od domestikáčneho balíka. Ide spravidla o súkromné školy alebo celé siete škôl, ktoré majú do posledných detailov premyslenú svoju vzdelávaciu filozofiu, systém riadenia a motivovania učiteľov a spätnej väzby pre žiakov. A je jedno, či ide o silno štandardizované školy à la McDonald's, kde je každý aspekt pod dohľadom aktívneho riaditeľa. Alebo o voľnomyšlienárske školy à la škola hrou, kde deti demokraticky spolurozhodujú o chode školy, o svojom vzdelaní a učiteľia sú len sprievodcovia. Dôležité je, že niekto sa zamyslel nad tým, ako má škola fungovať, a vytvoril systém. Že to, ako funguje škola, nie je len výsledkom samospádu a spoliehania sa na niekoho tam vonku. Na domestikátora.

Denník N, 20.10. 2022

Matka všetkých reforiem

Martin Vlachynský

Pár dní pred komunálno-regionálnymi voľbami som si zo športu otvoril zoznamy kandidátov v mojom obvode. Štyri zoznamy, desiatky kandidátov. Ak by jediná podmienka môjho výberu bolo aspoň spoznať meno, aj tak by som nedokázal zakrúžkovať plný legálny počet obecných poslancov, o VÚC poslancoch ani nehovoriac.

Nepomôže ani rozhodovanie podľa strán – väčšina kandidátov sú nezávislí. Tí, čo nie sú, sú v monštruózných koalíciách (rekord je 12-stranová koalícia). O záujme kandidovať, najmä v menších obciach, dobre napovedá aj profesia kandidujúcich. Výskyt dôchodcov, nezamestnaných a živnostníkov je značne nadproporčný. Hlavne mať čas.

Program kandidáti buď nemajú, alebo je to generická kôпка prázdnych hesiel v štýle „podpora športu a rodín“. Tí odvážnejší vyrukujú s plánmi, ktoré sú úplne mimo vesmír samospráv,

najmä výstavba rozsiahlej infraštruktúry, ktorú by obec nesplatila ani za 350 rokov.

Kandidáti sú len obrazom voličov. Tí spravidla majú nulové poňatie o kompetenciách samospráv a regiónov. Netušia ako veľký je rozpočet obce, odkiaľ má obec vlastne príjmy, nerozoznajú ani obecnú cestu od štátnej.

Prečo tento emocionálny výlev? Pretože je to obrovská škoda. Dobre fungujúce samosprávy a regióny sú kľúčom k dobrému fungovaniu veľkej časti verejných systémov – školstva, zdravotníctva, dopravy, sociálnej ochrany, bezpečnosti... To všetko sú oblasti, ktoré majú silnú lokálnu väzbu, najmä v krajine priepastných regionálnych rozdielov, akou je Slovensko. Úplne iné výzvy sú v Bratislave, iné v Tatrách a iné pri ukrajinských hraniciach. S trochou prehánania - decentralizácia je na Slovensku matka všetkých reforiem.

Dnes máme silne centralizovaný systém, mikromanažovaný ľuďmi sediacimi v kanceláriách v Bratislave, kde kompetencie obcí a VÚC papierovo síce existujú, ale bez schválenia a zafinancovania z centra sú prakticky nevykonateľné.

Takmer 3 000 obcí a miest a 8 historicky, geograficky aj ekonomicky úplne umelých VÚC je drahý nefunkčný aparát. Pre porovnanie, rovnako veľké Dánsko má 98 municipalít, Fínsko 309 a oveľa väčšie Holandsko 344. Príbuznejšie Poľsko s 38 miliónmi obyvateľov má 2 500 municipalít.

Samosprávna reforma a reálna decentralizácia (spojená nielen s presunom kompetencií, ale aj financií) v tomto momente nie je na programe dňa. Bola by obrovskou výzvou nielen kvôli odporu centra voči strate moci, ale aj kvôli apatickým voličom a chýbajúcemu povedomiu, že veci sa dajú robiť aktívne a lokálne miesto čakania na milosť a nemilosť centrálnej vlády. No možno prišiel čas zaradiť ju do zoznamu.

HN, 31.10. 2022

Ako rozmraziť evolúciu v školstve?

Róbert Chovanculiak

Otrepané klišé hovorí, že každá kríza je príležitosť. V krízach si musíme vyzliecť železnú košeľu zvyku a prispôbiť sa novým podmienkam. To zahŕňa experimentovanie s novými spôsobmi robenia starých vecí, na ktoré sme predtým nemali čas, odvahu alebo príležitosť.

Kríza prerodzuje žetóny a otvára priestor pre nové talenty. A následne ich motivuje pracovať viac a tvrdsie, aby krízu prežili. Toto spolu vytvára priestor pre jav, ktorý je zhrnutý v úvodnom klišé.

Preto veľa ľudí videlo príležitosť aj pre školstvo, keď prišla v roku 2020 pandémia. Fyzické školy sa zatvárali, deti ostali doma, učitelia stratili bič poznámok a známok a museli sa zoznámiť s novými technológiami. Navyše, rodičia dostali možnosť pričuchnúť k tomu, čo a ako sa deti musia učiť.

Takto sa zmenilo veľa dovtedy do skaly vytesaných konštánt a zlepšil sa informačný tok. Zdalo sa, že čas je zrelý – kríza priniesie príležitosť v školstve.

Žijeme jeseň roku 2022 a keby niekto dnes začal spájať slová kríza, príležitosť a školstvo, bol by na smiech. Nedočkali sme sa. Preto je užitočné spraviť reflexiu toho, prečo Godot stále neprišiel. Prečo ani jedna z najväčších kríz školstva od vzniku masového povinného štátneho vzdelávania nepriniesla výraznejšiu zmenu?

Status quo má silné korene

Vo vyspelých krajinách žije len veľmi málo ľudí, ktorí neprešli mlynčekom povinnej školskej dochádzky. Pre väčšinu ľudí je preto mentálne náročné predstaviť si výrazne inak nastavené školstvo. Nezažili to. A problémom nie je len predstavivosť, ale aj ochota skúšať nové veci.

Kognitívni vedci experimentálne ukázali, že ľudia pozitívnejšie hodnotia technológie, ktoré vznikli pred ich narodením, než tie, ktoré vznikli za ich života. Platí jednoduchá poučka: čím novšia technológia, tým väčší odpor starších ľudí.

Dokonale to vystihujú slová Douglasa Adamsa, autora knihy Stopárov sprievodca po galaxii: „Všetko, čo je na svete, keď sa narodíte, je normálne a obyčajné a je len prirodzenou súčasťou toho, ako svet funguje. Všetko, čo bolo vynájdené medzi pätnástimi a tridsiatimi piatimi rokmi vášho života, je nové, vzrušujúce a revolučné. Čokoľvek vynájdené po vašej tridsaťpäťke je proti prirodzenému poriadku vecí.“

Väčšina ľudí, ktorí rozhodujú o školstve, už patrí práve do tejto staršej kategórie. A tu nehovorím len o ministroch, úradníkoch a politikoch, ale aj o rodičoch, ktorí musia tvoriť vlnu dopytu po zmene, ak má byť kríza príležitosť.

Vzdelávanie však nie je jediný sektor, ktorý sa potýka s technologickým konzervativizmom zákazníkov. Nemôže teda ísť o neprekonateľnú prekážku. Keby to tak bolo, dodnes jazdíme na koňoch a portréty nám nerobí **iPhone**, ale miestny maliar.

Pravdepodobne ste už počuli múdrosť Henryho Forda: „Keby som sa spýtal svojich zákazníkov, čo chcú, tak by mi povedali rýchlejšieho koňa!“. A za pravdu mu dal aj Steve Jobs, keď sa nechal počuť, že „ľudia nevedia, čo chcú, pokiaľ im to neukážeš.“

Automobil a iPhone tak nevznikli z dôvodu, že by všetci zákazníci bažili po technologických novinkách, ale preto, že ich Ford a Jobs presvedčili. Rozdielne presadzovanie inovácií v automobilovom a mobilnom priemysle v porovnaní so školstvom tak nemôže byť vysvetlené len rozdielnou tvrdohlavosťou zákazníkov.

Rozmrazovanie evolúcie

V predvečer predstavenia prvého iPhoneu vládli mobilnému trhu spoločnosti Nokia a Ericsson. Mali spolu viac ako 70 % trhu, zamestnávali tisíce najlepších inžinierov a realizovali najväčšie investície do vývoja. Dnes všetci vieme, ako to dopadlo. Mobilný trh postupne ovládli šikovné telefóny s dotykovými obrazovkami od Applu a Samsungu.

Väčšina spokojných zákazníkov, ktorí držia v ruke svoj iPhone, si však neuvedomuje, že táto revolúcia v mobilnom biznise sa mohla uskutočniť len vďaka útratám, slzám a ochudobneniu veľkého počtu iných ľudí. Tých ľudí, ktorí riadili, investovali a pracovali v spoločnostiach Nokia a Ericsson. Títo ľudia prišli o prestíž, peniaze a zamestnanie. Je to smutné, ale ak má byť kríza príležitosťou, je to nutná súčasť každej zmeny. Hovorí sa tomu aj kreatívna deštrukcia.

Dnes nemáme iPhone vďaka tomu, že v Nokii niekto lepšie zaplatil výskumníkov alebo prepísal interné smernice. Máme ich preto, lebo v Apple si nemuseli od Nokie pýtať povolenku na „experimentálne overovanie nového typu dotykových telefónov“, ale jednoducho jej prebrali zákazníkov. A manažéri, investori a zamestnanci Nokie si museli hľadať novú prácu. Kreatívna deštrukcia vykonala svoje dielo.

A toto je práve moment, ktorý chýba ekosystému školstva. Počas pandémie neskrachovali žiadne [slabé školy](#), žiadni [pasívni riaditelia](#) bez vízie neboli prepustení alebo [slabí učitelia](#) vymenení. Už ani nehovorme o výmenách medzi úradníkmi na ústavoch alebo ministerstvách. Nikto neuvolnil vzácne zdroje, ktoré mohli prebrať šikovnejší a inovatívnejší lídri. V evolučnom žargóne: nedošlo k žiadnej selekcii a uvoľneniu niky pre iné organizmy.

V školstve sa síce začalo hovoriť, že kríza je príležitosť, ale relevantní ľudia si pod tým predstavovali to, že doškolia personál, nakúpia nové počítače a tablety, prepíšu štátne vzdelávacie programy a možno zvýšia platy učiteľom. Školstvo však nedokážeme aktualizovať pre 21. storočie bez kreatívnej deštrukcie.

SME, 10.10. 2022

Prečítajte si aj ďalší komentár Róberta Chovanculiaka s názvom [Neexistuje zlý štýl vzdelávania, iba zlé školy](#).

Hľadá v ňom odpovede na otázku ako má vyzeráť dobré vzdelávanie a aké metódy vzdelávania sú najefektívnejšie. Čo ak neexistuje zlý štýl vzdelávania, iba zlé školy? Tak ako všetky texty, aj tento nájdete na našom webe iness.sk/blog.

Zákaz nedeľného nakupovania je späť

Martin Vlachynský

Niektoré politické nápady sa vracajú ako bumerang. Zákaz nedeľného predaja patrí medzi ne. Po dva a pol roku ho máme znova v parlamente. Výhodou tejto legislatívnej recyklácie je aspoň to, že kritikom stačí zopakovať staré argumenty. Sú stále platné.

Zákaz nedeľného predaja je krásny príklad toho, prečo ekonómia pozná pojem „vyjavené preferencie“. Ak sa totiž v prieskume spýtate ľudí, či sú za zákaz nedeľného predaja (ako to spravil [prieskum v máji 2020](#)), dostanete jasnú odpoveď „áno“. Je to totiž rovnaké, ako spýtať, sa či bijú svoje deti, alebo či sú opilci. „Ja?! Nedeľu trávim samozrejme s rodinou v prírode!“.

To sú predstierané preferencie, ktorými sa snažíme ukázať pred verejnosťou (hoci je to len slečna anketárka) to, ako by sme chceli byť vnímaní ostatnými. Pohľad do plných obchodov v nedeľu - to sú vyjavené preferencie. To, čo naozaj chceme.

Preto si INESS pred dvoma rokmi dali spraviť [kontraprieskum](#), kde sme morálne posolstvo otočili. Spýtali sme sa v ňom ľudí, či by malo byť ľuďom v maloobchode dovolené privyrobiť si v nedeľu. Odpoveďou bolo jasné „áno“.

Okrem prieskumu sme vtedy napísali aj [rozsiahlejšiu analýzu](#), kde sme popísali naše argumenty a výsledky rôznych výskumov na tému zákazu nedeľného predaja v maloobchode. Negatívne ekonomické dopady takého rozhodnutia sú zjavné: zníženie zamestnanosti, zníženie dostupnosti čiastočných úväzkov, menej efektívne využitie kapitálu, vyššie vedľajšie náklady pre spotrebiteľov (mnohí ľudia v nedeľu nakupujú z nutnosti, nie pre „prázdnotu duše“).

V súčasnej ekonomickej situácii však najviac zdôrazním pokles miezd zamestnancov. Nielen že sa zásadne znížia príležitosti pre študentov, či nízkopríjmových na víkendový brigádnický zárobok. Klesnú aj príjmy kmeňových zamestnancov. Ak v priemere dnes pracujú jednu nedeľu v mesiaci (12 hodín), vďaka nedeľnému minimálnemu príplatku 3,58 eur za hodinu ich hrubá mzda klesne o 43 eur mesačne. To je 516 eur ročne, zhruba ročný náklad na elektrinu jednej domácnosti. Pripomínam, že títo ľudia už prišli o možnosť pracovať

cez sviatok, keďže vtedy je práca v maloobchode už nejakú dobu zakázaná.

Okrem tradičných rečí o posilnení rodiny (kto by sa staral o naše rodiny, keby niet poslancov?) zaznel aj novátorský argument za zavreté obchody - šetrenie energiami. Odhliadnime teraz od toho, že aj v nedeľu musí bežať chladienie a časť osvetlenia a teda moc energií sa neušetrí. To nie je podstatné. Obchodníci platia za energie trhové ceny a je na nich zrátať si, či im nedeľa nákladovo vychádza. Obchody sú tvorcami HDP rovnako ako fabriky, kaviarne, alebo fitness centrá. Kilowatthodina elektriny minutá na nakupovanie je rovnako minutá, ako tá v kine, pivárni, alebo pri výrobe káblových zväzkov. Na šetrenie energií tu máme ceny, nie nálady politikov.

Kto chce v nedeľu zavrieť, nech zavrie. Bez ohľadu na druh výroby či služby. Každé nedobrovoľné zatváranie akejkolvek prevádzky, nielen maloobchodu, však znamená stratu vyrobenej hodnoty, zníženie hodnoty kapitálu a hlavne, zníženie príjmov a prepúšťanie zamestnancov.

SME, 21.10. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov [INESS do UCHA](#).

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Únia chce mať slovo pri minimálnej mzde

Róbert Chovanculiak

V Európskom parlamente bola schválená smernica, ktorá zavádza povinnosť pre členské krajiny zaviesť "adekvátnu minimálnu mzdu". To podľa EÚ znamená, že minimálna mzda má dosahovať 50 % priemernej mzdy, resp. 60 % mediánovej mzdy alebo má byť dostatočne vysoká na pokrytie nákladov na vybrané tovary a služby.

Keď si skúsíte vygoogliť slovné spojenie "princíp subsidiarity", väčšina zdrojov, ktoré vám vyskočia odkazujú na stránky

inštitúcií EÚ. Je to totižto jeden zo základných kameňov únie a priamo na webe Európskej komisie je vysvetlené, že opatrenia na úrovni EÚ by sa mali prijímať „len vtedy, ak sú účinnejšie ako opatrenia na vnútroštátnej, regionálnej alebo miestnej úrovni.“

Inými slovami, ak má EÚ niečo riešiť, tak sú to skôr celoeurópske a globálne témy. Pri minimálnej mzde rieši to, koľko za svoju prácu dostane zamestnanec v Rimavskej Sobote. To by v optimálnom svete mal riešiť lokálny trh zamestnávateľov a zamestnancov. V nedokonalom svete možno regionálne vlády. Pričom u nás to nanešťastie riešia politici v Bratislave. Určite by to však nemali riešiť politici v Bruseli.

Tí si totižto pravdepodobne neprečítali štúdiu IFP, podľa ktorej prináša minimálna mzda na Slovensku výrazné negatíva v ekonomicky zaostávajúcich okresoch. Neprečítali si ju totižto ani politici vlády, pod ktorou vznikla. Pri nastavovaní kritérií „adekvátnej“ minimálnej mzdy v EÚ skôr zvolili marketingovo-populistickú metódu: „pozriem a vidím“. Jednoducho 40 % priemernej mzdy sa im zdalo málo ambiciózne. Na druhej strane, 60% je už celkom príliš. A keďže potrebovali odporúčanie zaokrúhliť na desiatky, tak zvolili hranicu 50 % priemernej mzdy.

Čo by prísne dodržiavanie týchto požiadaviek na „adekvátnu“ minimálnu mzdu znamenalo pre Slovensko? Keďže máme metodologické problémy s výpočtom mediánovej mzdy, môžeme sa odraziť len od požiadavky na adekvátnu minimálnu mzdu vo výške 50 % priemernej mzdy (niežeby sme tu problémy nemali, ale menšie). Tento rok túto požiadavku s odretými ušami spĺňame. Budúci rok však vzrastie minimálna mzda „len“ na 700 eur, pričom odhadovaná priemerná mzda, aj vďaka inflačným tlakom, má poskočiť na 1 432 eur. Dosiahneme tak len 49 %.

Samozrejme, vďaka tomu, že smernica má viaceré možnosti a podmienky ako ju naplniť, tak pravdepodobne nebudeme musieť zvyšovať minimálnu mzdu kvôli EÚ. Veď ani krajiny, ktoré dnes nemajú oficiálnu minimálnu mzdu, ju nebudú musieť zavádzať.

Prijatie tejto smernice však otvára dvere jej sprísňovaniu v budúcnosti. Pritom už len tá predstava, že skupinka ľudí v jednom meste Európy dokáže vypočítať „adekvátnu“ minimálnu mzdu pre 450 miliónov obyvateľov EÚ je naivná a nebezpečná.

Na konci dňa však nezáleží odkiaľ prichádza tlak na zvyšovanie minimálnej mzdy - či od ľavicových populistov, technokratov z ministerstva práce, alebo od poslancov Európskeho parlamentu.

Pre trh práce v Rimavskej Sobote bude dôležité, aké vysoké sú minimálne mzdové náklady na zamestnanie človeka. A tie počas dlhých rokov rástli výrazným tempom, čo prispelo k tomu, že ani v čase rekordného rastu ekonomiky a pracovných miest na celom Slovensku, v Rimavskej Sobote neklesla miera nezamestnanosti pod 15 %.

HN, 5.10. 2022

Ako podnikateľská iniciatíva dokáže zmeniť spôsob fungovania škôl

Róbert Chovanculiak

Učiteľ si musí v klasickej verejnej škole pripraviť vyučovaciu hodinu, musí testovať žiakov a následne tieto testy vyhodnocovať. Okrem toho sa stará aj o poriadok v triedach a mimo tried cez prestávky. Učiteľ tak nie je len učiteľ, ale aj tvorca inštrukcií na vyučovanie, strážca poriadku a overovač a hodnotiteľ znalostí žiakov. Navyše učitelia veľkú časť týchto úloh vykonávajú mimo pracovného času. Vo svojom voľne.

K tomuto tvrdeniu máme aj [slovenské dáta](#). Učiteľ u nás zapíše počas nedele do elektronickej žiackej knižky skoro trikrát viac známok ako cez priemerný pracovný deň. A cez pracovný deň vznikne približne tretina záznamov popoludní od pätnástej do polnoci. To znamená, že učitelia pracujú ako overovači a hodnotelia mimo svojho pracovného času, keď sú učiteľmi.

Možno si povieť, že tento balík úloh učiteľov je prirodzenou súčasťou ich povolania. Jasné, že si učiteľ pripravuje, čo bude hovoriť na hodinách, potom to odučí a následne hodnotí žiakov a dáva pozor na poriadok. No normálne bolo aj pranie oblečenia holými rukami v potoku. To, čo je normálne, je len otázka zvyku. A zvyk práce učiteľa z tradičného školstva postupne odmieta viacero súkromných škôl, kde neustále optimalizujú procesy. Teda hľadajú spôsoby, ako zlepšiť kvalitu služby pri najnižších nákladoch. Toto sú úvahy, s ktorými nevstáva a nejde spať až tak veľa ľudí v tradičnom školstve.

Zoberme si sieť súkromných škôl [Bridge International Academies](#). V nej učitelia dostanú kompletne vypracované inštrukcie na každú vyučovaciu hodinu. Škola tak od svojich učiteľov nevyžaduje, aby každý z nich objavil koleso a prišiel s vlastným obsahom vyučovania na hodine. Namiesto toho využíva úspory z rozsahu a má svoju vlastnú do detailu prepracovanú filozofiu vzdelávania a tú učitelia „len“ odovzdávajú žiakom. Učia.

Ďalšia sieť škôl [Success Academy](#) k tomu pristupuje rovnako a navyše svojim učiteľom zabezpečuje neustály servis spätnej väzby a koučovania. Na týchto školách nerobí riaditeľ nič iné, len každú vyučovaciu hodinu trávi v triedach, kontroluje a pomáha učiteľom učiť predpripravenú látku. Riaditeľ má dokonca svojich asistentov pre jednotlivé ročníky, ktorí pravidelne pomáhajú učiteľom v reálnom čase počas hodiny. Zo zadnej časti tried im našepkávajú cez handsfree slúchadlá v ušiach.

Iná sieť škôl [Sabis](#) má okrem vyššie pomenovaného aj automatizovaný systém testovania a hodnotenia žiakov. Učiteľ neminie na vyučovanie ani jednu minútu skúšaním. A doma ani jednu minútu opravovaním testov. To všetko sa deje každý týždeň v špeciálnej počítačovej miestnosti, kde žiaci vyplnia odborníkmi predpripravený test, ktorý diagnostikuje, čo sa za týždeň naučili. Učiteľ sa dozvie len spätnú väzbu o svojej práci. A podľa toho vie, kde má pridať a čo musí s kým prebrať znova. Alebo sa aktivuje pomocný tím školy a ten žiakom, ktorí to potrebujú, pomôže.

V tejto sieti škôl nemusia učiteľ riešiť ani poriadok v triede a priestupky žiakov. Na to majú odborníkov zvlášť a využívajú samotných žiakov školy. Na každej škole existuje tzv. Student Life Organization, ktorú riadia samotní žiaci a ktorá zodpovedá za manažment správania nesprátnych a doučovanie slabších spolužiakov.

Toto sú príklady troch súkromných škôl, ktoré zobrali balík úloh a zodpovednosti, ktoré má bežne učiteľ, otvorili ho a lepšie prerozdělili. V žargóne Silicon Valley spravili unbundling. Cieľom škôl bolo, aby uľahčili prácu učiteľom a maximalizovali to, čo je ich hlavné poslanie – učenie. Ale výsledkom nie sú len šťastnejší učitelia. Výsledkom je zároveň aj väčšia efektivita a efektívnosť.

Na takýchto školách dokážu učitelia zvládať oveľa väčšie triedy, než je to možné v bežných školách, kde má učiteľ okrem učenia veľa funkcií navyše. To znamená zvýšenú produktivitu učiteľov aj celej školy – za menej peňazí viac muziky. Okrem toho zvládnu takto predefinovanú rolu učiteľa aj menej vzdelaní a skúsení učitelia. Teda ľudia, ktorí nemuseli študovať päť rokov na vysokej škole a nie sú to vzdelávacie superstar.

Toto sú dve výhody optimalizácie procesov, ktoré aj naše školstvo potrebuje ako soľ. Stále sa ozývajú sťažnosti na nedostatok peňazí a chýbajúcich učiteľov. Lepšie zadefinovaná práca učiteľov znižuje náklady a zväčšuje ponuku ľudí vhodných na prácu učiteľa.

Ako takúto revolúciu unbundlingu učiteľov zaviesť aj na Slovensku? Určite ju neprinesie žiadny osvietený minister so šikovnými úradníkmi, ktorí prepíšu dokumenty a vydajú usmernenia. Na to však potrebujeme ľudí, ktorí budú mať podnikateľský drav – teda chuť investovať a optimalizovať. A budú mať na to zdroje – teda zo vzdelávania bude ziskový biznis s dobrou návratnosťou. Tieto podmienky môžu pre niektoré uši znieť ako rúhanie sa. Čo sú to za výmysly – podnikatelia, kapitál a zisk vo vzdelávaní? Ale prax ukazuje, že to je jedna z mála ciest, ako môže dôjsť k trvalému zlepšeniu fungovania školstva. Na školách Bridge International Academies, Success Academy a Sabis by učitelia vedeli rozprávať.

Denník Postoj, 25.10. 2022

Prečítajte si aj ďalší komentár Róberta Chovanculiaka s názvom [Nahrádza počítače učiteľov?](#)

Rozoberá v ňom podobnú tému, čo by v realite priniesla technologická evolúcia v školstve, či učiteľov nahradia roboty a či sa naše deti budú učiť z inteligentných cvičebníc. Tak ako všetky texty, aj tento nájdete na našom webe iness.sk/blog.

Ukrajina ako ekonomická príležitosť

Martin Vlachynský

Ekonomické dejiny krajín sovietskeho bloku sú históriou nevyužitých príležitostí. Územia s obrovským prírodným bohatstvom neboli obhospodarované rovnako efektívne, ako to dokázalo slobodnejšie obyvateľstvo v USA, Kanade, či Austrálii. Rakovina feudálneho a neskôr socialistického nevoľníctva utopila východ v ekonomickom marazme.

Existenčná vojna môže byť pre Ukrajinu momentom, kedy sa definitívne odstrihne od sovietskeho dedičstva. Ukrajinská protiofenzíva na severovýchode po prvý krát dovolila miesto snívania reálne uvažovať nad mierovou budúcnosťou krajiny. Všetky staré pupočné šnúry boli prerezané motorovou pílou a jediná možná budúcnosť je so západom.

Čo to znamená pre Slovensko? Možno oveľa viac, ako by sa na prvý pohľad zdalo. Jedna z budúcností, ktorá nie je istá, ale viem si ju predstaviť, obsahuje o dekádu či dve prudko rastúcu Ukrajinu, pre ktorú jej susedia môžu byť mostom do vyspelého sveta.

Nehovorím teraz o keynesiánskej radosť z falošného „rastu“ vďaka obnove rozbombardovanej infraštruktúry, ale o skutočnom rozvoji blahobytu. Jedným faktorom sú prírodné bohatstvá, prítomné, ale dosiaľ biedne využité. Ukrajina má najväčšie odhadované **zásoby plynu** na území Európy (cez 5 biliónov kubíkov, 1000 rokov spotreby Slovenska) a po Nórsku druhé najväčšie dokázané, šieste najväčšie zásoby uhlia na svete, je v prvej desiatke producentov gália, titánu, železa, germánia, mangánu, uránu, **obrovský potenciál** je v lítiu, vzácnych zeminách...

Druhý faktor je schopnosť produkovať. Ukrajina má toľko ornej pôdy, čo Nemecko a Francúzsko dokopy, no potenciál nedrieme len v ukrajinskom poľnohospodárstve. Krajina bola za čias ZSSR centrom strojárskemu priemyslu a z neho časť dokázala prežiť aj transformačnú mizériu. Hoci v súčasných bojoch hviezdia najmä západné Javeliny či HIMARSy, veľa práce odvieď aj zbrane domácej (postsovietskej) výroby.

Problémov však bude dosť. Jedna otázka je, ako sa relatívne „špinavá“ ukrajinská ekonomika dokáže zaradiť do sveta Green dealu. Ukrajinci sú zvyknutí pri hľadaní riešení improvizovať (v dobrom aj v zlom), čo takisto nejde dokopy

s unijnou ekonomikou, kde je zregulovaný aj maximálny príkon vysávača. Ukrajina nebude číslami „pasovať“ ani do bruselských predstáv o federálnom sociálnom systéme či trhu práce. Eurofondy vytvorili u nás celý nový svet profesionálnej korupcie, môžu nebezpečne ohlodať morálku aj tam. Napriek tomu všetkému, mať prosperujúceho suseda je v kapitalizme vždy prospešné pre obe strany.

HN, 19.9. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov [INESS do UCHA](#).

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Nový minister školstva musí robiť nepekné veci

Róbert Chovanculiak

Jednou z výhod trhového hospodárstva je, že nepotrebuje persónu zlého policajta. Zlý policajtom je neosobný mechanizmus ziskov a strát. Ten zabezpečuje, že zlé nápady alebo zle realizované dobré nápady dostanú červenú. Skôr či neskôr ľudia, ktorí s nimi prišli, prídu o peniaze, postavenie a možnosť v nich pokračovať. Nepomôžu nadávky, slzy ani vyhrážanie sa. Nie je totižto komu ich adresovať.

Vo verejnom sektore také niečo neexistuje. Tu musí prísť osoba, ktorá naberie odvahu, buchne po stole a povie – toto rušíme a títo ľudia prídu o prácu, peniaze a postavenie. A to je nepekné. Ale vo svete mimo rajskej záhrady, kde sme ešte nevyriešili všetky problémy a svet nezamrzol v dokonalosti, je to nutné. Inak sa zo služby stane záťaž. A tým sa dostávame k školstvu.

V školstve je množstvo problémov, ktorých riešenie si vyžaduje robiť nepekné veci. Zoberme si tri príklady.

Na Slovensku máme desiatky škôl, ktoré deň čo deň vzdelávajú tisíce detí a výsledkom je nič. Tieto deti sa nenaučia základné gramotnosti, pravidelne prepadajú a časť z nich nedokončí ani základnú školu. Práca s nimi určite nie je jednoduchá, ale netvárame sa, že to nie je zlyhanie škôl. Predpokladať opak znamená, že tieto deti sú od narodenia

odsúdené na neúspech. A pritom zo zahraničných skúseností vieme, že to tak nemusí byť.

Riešenie ale nie je pekné. Je treba úplne prekopať fungovanie týchto škôl a vymeniť v nich ľudí. Jednoducho zobrať tieto školy ich zriaďovateľom. Hocijako. Privatizovať ich alebo tam vpustiť súkromný manažment cez súkromno-verejné partnerstvo. Tak to spravili v niektorých regiónoch Veľkej Británie alebo školských okrskoch v USA. A namiesto miestnych zriaďovateľov, ktorí vidia vlastnú školu v tom lepšom prípade ako záťaž alebo v tom horšom prípade ako nástroj moci a peňazí, to prebrali vzdelávacie neziskové organizácie, súkromní podnikatelia so sieťami škôl alebo vzdelávacie startupy. Nie všetkým sa podaril zázrak, ale veľa z nich uspelo a vďaka nim máme dôkazy, že sa to dá.

Každý rok, počas ktorého neurobíme čiaru, nezoberieme 50 najhorších škôl na Slovensku z rúk verejných zriaďovateľov a nevypustíme tam nový vietor, je stratený rok. To sa nedá vyriešiť doučením učiteľov, zvýšením plátov, lepšími učebnicami alebo preplatením asistentov. To sa dá vyriešiť iba tak, e minister školstva spraví nepekne veci.

Druhý problém je s vyšším odborným školstvom. Na Slovensku vzrástol za posledných desať rokov podiel vysokoškolsky vzdelaných ľudí na dvojnásobok. V rovnakom čase poklesol absolútny počet vysokoškolákov o 40 %. Na školy sa čoraz viac hlásia akademicky menej nadaní ľudia a školy sa o nich musia biť podliezaním latky. Kvalita klesá – na vstupe aj výstupe. Výsledkom je, že jedna tretina absolventov vysokých škôl z poslednej dekády je na svojom pracovnom mieste prekvalifikovaných. Strávili päť rokov na vysokej škole, ale pracujú na pozícii, kde stačila stredná.

Tento problém nespadol z neba. Je výsledkom nastavenia motivácií v systéme. Bezplatné vzdelávanie v kombinácii s vysokými školami financovanými na hlavu, bez ohľadu na to, čo do tej hlavy dostanú, nevyhnutne dáva základ zlým motiváciám. Dá sa to však aj inak. Stačí začať pri financovaní škôl zohľadňovať, čo vysoké školy dodali. Teda výrazne viac peňazí za bakalára, ktorý nepokračuje v štúdiu, ale nájde si prácu, ktorá vyžadovala vysokú školu. A výrazne menej peňazí za magistrov, ktorí študovali päť rokov a v zamestnaní sú prekvalifikovaní.

To je však znova niečo, čo vyžaduje nepeknú reformu, ktorá povedie k tomu, že niektoré katedry, fakulty alebo dokonca celé vysoké školy budú musieť prepúšťať a zhasínať. A k tomu, že minister presvedčí pobláznenu verejnosť, že bakalár je plnohodnotné vzdelanie, a nie titul neschopného získať magistra.

No a tretí príklad sú učitelia. Minister školstva je neustále pod tlakom odborov, ktoré tlačia na plošné zvyšovanie miezd. A darí sa im. Za poslednú dekádu vzrástli platy učiteľov z úrovne priemernej mzdy na úroveň 126 % priemernej mzdy. Ale to nijako nevyriešilo akútne problémy v niektorých častiach Slovenska – predovšetkým v bohatších okresoch na západe Slovenska. Tu je akútny nedostatok učiteľov.

Znova, riešenie je niečo, čo nie je pekné. Je to presadenie návrhu na príplatok pre učiteľov, ktorí žijú v drahých okresoch

a vyučujú nedostatkové predmety. To, samozrejme, vyvolá odpor vo zvyšných častiach Slovenska a rovnako aj v niektorých kabinetoch. Ale toto je úloha ministra školstva – ustáť to. Nie je to pekné riešenie, ale potrebné riešenie.

Viac o tom, čo by mali byť ďalšie kroky ministra školstva, sme preberali na konferencii: **Tri úlohy pre nového ministra školstva**, ktorá sa uskutočnila 26. októbra v bratislavskom KC Dunaj. Okrem autora tohto textu tam vystúpili aj ďalší traja odborníci na vzdelávanie: **Juraj Hipš, Roman Baranovič a Daniel Bútora**.

Záznam konferencie si môžete [pozrieť tu](#).

Denník N, 25.10. 2022

Zároveň dávame do pozornosti aj ďalší komentár Róberta Chovanculiaka na podobnú tému: **Sloboda v školstve nemožná: vidiecke školy**

„Je jedno, či píšeme o tom, že potrebujeme v školstve viac konkurencie, podnikateľských inovácií, že netreba strašiť súkromnými školami a, naopak, že treba viac možností voľby pre rodičov a deti. Vždy sa niekto postaví a zakričí: „A čo školy na dedinách?““ Ako spojiť reformu školstva, školy na vidieku a konkurenciu, o tom sa v komentári dozvieme viac.

Prekážky inovatívneho financovania liekov

Martin Vlachynský, Matej Bárta

V doterajších 4 blogoch sme popísali viacero inovatívnych spôsobov financovania nových liekov. V poslednej časti série schladíme optimizmus.

Prezentované modely znejú na papieri výborne. No ich rozšíreniu bráni viacero prekážok. Začať môžeme tým, že prakticky pre všetky inovatívne modely platenia za lieky sú kľúčové dáta. Ide pritom nielen o dáta poskytnuté zo strany výrobcu lieku (napr. výsledky klinických štúdií), ale aj dáta patientske a dáta populačné (náklady chorôb). Keď chceme aplikovať model založený na dosiahnutých zdravotných výsledkoch, musíme

želané výsledky nielen vopred špecifikovať, ale aj byť schopní monitorovať dopad liekov na pacientovo zdravie – a odhadnúť náklady, ktorým sa podarí predísť.

Nejde pritom o triviálnu úlohu. Bližšie sa problémom spojeným s dátami v zdravotníctve venujeme v publikácii **Dáta v globálnom zdravotníctve**, v krátkosti však zber a využívanie dát v zdravotníctve môže byť problematické kvôli:

- rôznorodosti dát,
- ľudskému faktoru pri zbere a využívaní dát,
- nedostatku ľudského kapitálu,
- regulačným požiadavkám spojeným s dátami.

Ak by sme sa aj na dáta vedeli stopercentne spoľahnúť, stále nám ostávajú mnohé iné výzvy. Jednou z nich je napríklad vybudovanie dátovej infraštruktúry – od zberu dát (mnohé dáta by museli byť reportované pacientmi a lekármi, čo prináša výzvy či už na úrovni motivácie alebo na úrovni schopností) až po ich uskladňovanie alebo využívanie. Vytvorenie systémov pre spracovávanie dát a registrov na ich skladovanie je totiž finančne náročné.

Výzvy spojené s inovatívnymi modelmi uhrádzania liekov však idú aj za hranicu dát. Problematické je napríklad aj nastavenie rozhodovacích kritérií. V prípade väčšiny liekov totiž nejde o binárne posudzovanie v zmysle „prežije-neprežije,“ prípadne „uzdraví sa-neuzdraví sa.“ Uzdravenie totiž môže vyzeráť rôzne – ako rýchlo sa uzdraví? Kedy už môžeme pacienta považovať za uzdraveného? Bude po uzdravení žiť plnohodnotný život? Čo vlastne rozumieme pod pojmom „plnohodnotný život“? Pri niektorých diagnózach je na takéto otázky **jednoduchšie** odpovedať než pri iných. Napríklad pri hepatitíde typu C a rôznych typoch rakoviny je relatívne jednoduché identifikovať populáciu pacientov a určiť klinické cieľové ukazovatele. Naopak, pri diagnózach, akými sú depresie a migrény, je nájsť odpovede na takéto otázky oveľa zložitejšie, v dôsledku čoho je zložitejšie aj zavedenie inovatívnych modelov úhrady liekov určených na liečbu týchto diagnóz.

A zabúdať netreba ani na politické výzvy spojené s posudzovaním hodnoty, ktorú nové lieky priniesú. Ak nový liek napríklad nepomôže dostatočnému počtu ľudí na to, aby bol uhrádzaný, bude existovať politický kapitál na odmietnutie tohto lieku napriek tomu, že niektorým pacientom pomôcť mohol? To všetko sú otázky relevantné pre implementáciu väčšiny z týchto nových modelov, avšak na málo z nich máme definitívnu odpoveď. Príklady z tohto textu sú inšpirujúce, no aj tu platí, že každý treba dôsledne analyzovať. Napríklad pri „louisianskom“ prípade zastropovanej liečby hepatitídy C sa **môžeme dopátrať** k zisteniu, že významnejšou motiváciou na jej zavedenie možno boli skôr regulačné obmedzenia pri obstarávaní liekov, ako finančné úspory.

Dr. Ram Mishra z Indence Health pri „Netflix“ modeli **spomína tri podmienky** na jeho úspešnosť:

1. dobrý prehľad platcov o potenciálnych pacientoch (na udržanie nákladovej efektívnosti)
2. holistický prístup (cieľom má byť znížiť dopady choroby na spoločnosť, nie zabezpečiť kvantitu liekov)
3. transparentnú súťaž s ponukami programov

Pri splátkových modeloch **akademici zase upozorňujú na fakt**, že jednoduché rozloženie splátok má efekt na cash flow, ale nemení efekt celkových nákladov terapie. Významným benefitom je až zapojenie priebežného vyhodnocovania efektívnosti terapie. Pre vyššiu dostupnosť nových liekov preto treba pracovať aj na ďalších cestách, ktorými sú napríklad efektívnejšie klinické skúšanie či nastavenie zákonov na duševné vlastníctvo.

Záver a odkaz pre Slovensko

Technologický pokrok nám priniesol mnoho dobrého, vrátane liekov na liečbu čoraz väčšieho počtu chorôb. Mnoho z týchto nových liekov však prichádza s vysokou cenovkou, ktorá predstavuje výraznú záťaž či už pre rozpočet jednotlivca, alebo štátu. V kombinácii so starnutím populácie a zvyšovaním požiadaviek pacientov vytvárajú inovatívne lieky potrebu prísť s novými spôsobmi platieb.

Tento text predstavil niekoľko inovatívnych prístupov k uhrádzaniu nákladov na lieky. Napriek potenciálu, ktorý do budúcnosti majú, sú s nimi spojené aj značné výzvy. Okrem technologických výziev spojených s dátami a metodológiou posudzovania hodnoty, ktorú liek prináša, ide aj o politickú vôľu prijímať rozhodnutia, ktoré možno nebudú populárne z krátkodobého hľadiska, avšak sú nevyhnutné pre dlhodobú udržateľnosť liekovej politiky.

Väčšina z popísaných inovatívnych modelov začala svoju púť v USA. Môžeme sa uspokojiť tým, že je to dôsledok viac než trojbiliónového zdravotníckeho trhu, líderstva vo farmaceutickom priemysle a v inovatívnom zdravotníctve ako takom – a pre malé krajiny ako Slovensko ostáva len čakať v závetrí. No pri bližšom pohľade neraz vidíme, že k inovatívnym dohodám prišlo na relatívne malých trhoch – Louisiana má menej obyvateľov ako Slovensko, Harvard Pilgrim pokrýva iba Nové Anglicko a má len tri milióny klientov. Práve naopak, pilotné projekty sa jednoduchšie testujú na menších trhoch, kde je riziko zlyhania menej nákladné. Dôležitejšia ako veľkosť sa preto ukazuje vysoká konkurencia a zmluvná sloboda. Na týchto aspektoch je možné popracovať aj na Slovensku.

*Téme nových spôsobom platenia za lieky sa venujeme v novej publikácii **Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie**.*

blog SME, 23.9. 2022

Rastú škody vyvolané klimatickou zmenou?

Radovan Ďurana, Matej Bárta

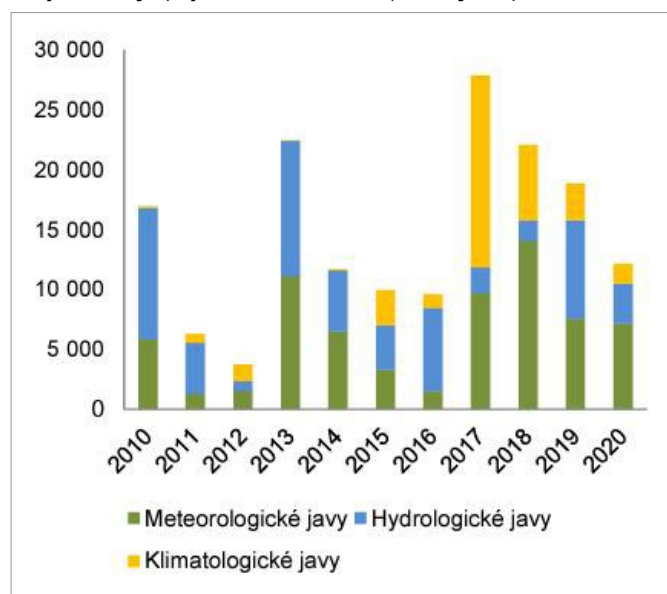
Koncom októbra zverejnila Slovenská sporiteľňa na svojich webových stránkach analýzu, ktorú pomenovala „Klimatická zmena nám pomaly vystavuje účet.“ Došla v nej k záveru, že „náklady nevyhnutné na vyrovnávanie sa so zmenou klímy budú v čase narastať“ a že „čím dlhšie budeme boj s klímou odkladať, tým bude „účet“ vyšší.“ Áno, vyšší bude. Lenže s istotou to môžeme povedať len o kumulatívnej sume –

pri každej nenulovej úrovni zmeny klímy k istým škodám skrátka dochádzať bude.

Tento uhol pohľadu však má limitovanú výpovednú hodnotu, keďže popisuje len vybranú časť reality. V tomto texte preto chceme ponúknuť alternatívny pohľad na klímou spôsobené škody, ako v Európskej únii (EÚ), tak aj na Slovensku.

Graf 1: Straty spojené s klímou v EÚ (miliardy eur)

Zdroj: Slovenská sporiteľňa

Text analýzy Slovenskej sporiteľne pomerne zvláštnu interaguje s jedným z dvoch grafov, ktoré sú jej súčasťou. Tento graf ilustruje straty spojené s klímou v EÚ medzi rokmi 2010 a 2020. **Text síce poukazuje na straty v roku 2020 (12,1 miliardy eur), avšak akosi opomína fakt, že ide o tretí po sebe idúci rok, v ktorom došlo k poklesu.** Ešte v roku 2017 totiž straty predstavovali takmer 28 miliárd eur – za tri roky teda došlo k poklesu o viac ako 56 %.

Niektorí by mohli vzniesť námietku, že posledné tri roky môžu predstavovať len akési šťastné obdobie, a nasledovať môže niekoľko rokov nárastu strát. To je, samozrejme, možné. Predsa len, pred rokom 2017 došlo k nárastu napríklad aj v roku 2013. Keď sa však pozrieme viac do minulosti, tak zistíme, že aj keď krivka medzi rokmi 2000 a 2020 kolísala, tak výška strát v EÚ v tomto období klesla o viac ako 36 %. A k nárastu strát nedošlo ani na Slovensku – v roku 2001 (dáta za rok 2000 pre Slovensko nie sú dostupné) predstavovali

straty spojené s klímou 23 miliónov eur, v roku 2020 boli o 1 milión eur nižšie.

Lenže tu prichádza ďalší problém s touto analýzou – pracuje s nominálnymi hodnotami, ktoré nezohľadňujú infláciu. Ak straty očistíme o infláciu¹, dopracujeme sa k ešte signifikantnejším výsledkom. Výška strát v roku 2000 (19,07 miliardy eur v nominálnych hodnotách) by totiž v roku 2020 predstavovala viac ako 27 miliárd eur. **Straty tak v skutočnosti poklesli nie o 36 %, ale až o 54 % (!).** Ak porovnáme priemerné straty na jedného obyvateľa, tak zistíme, že zatiaľ čo v roku 2000 priemerný občan EÚ kvôli klimatickým zmenám prišiel – v reálnych hodnotách – o približne 63 eur, v roku 2020 už prišiel len o asi 27 eur.

Graf 2: Stratené eurá na jedného obyvateľa v dôsledku klimatických zmien (EÚ; 2000-2020, ceny 2020)

Zdroj: vlastné výpočty; Eurostat HICP, Economic losses

A na Slovensku situácia opäť nie je o nič horšia, práve naopak. Po očistení o infláciu stratili obyvatelia Slovenska v roku 2020 následkom klimatických zmien v priemere menej peňazí (4,1 eura), než koľko stratili v roku 2001 (5,96 eura) (pre rok 2000 Eurostat neposkytuje Slovenské dáta). Analýza Slovenskej sporiteľne nás však upozorňuje, že „ide [...] o náklady v jednom konkrétnom roku, [ktoré] sa v závislosti od výskytu extrémnych javov počasia môžu medziročne značne líšiť.“ To je pravda, líšiť sa však môžu oboma smermi. **Napríklad v rokoch 2007 a 2008 dosiahli straty na jedného obyvateľa 12, respektíve 8 centov.**

Graf 3: Stratené eurá na jedného obyvateľa v dôsledku klimatických zmien (Slovensko; 2001-2020, ceny 2020)

Zdroj: vlastné výpočty; Eurostat HICP, Economic losses

K straty na jedného obyvateľa na Slovensku sa navyše pohybovali maximálne v desiatkach eur. Výnimku predstavuje akurát rok 2004, kedy hodnota prekročila hranicu 100 eur, pravdepodobne v dôsledku rozsiahlej víchrice v Tatrách.

Pár poznámok na záver: kvantifikovať škody spojené s klimatickou zmenou je zložité a výsledky do značnej miery

závisia od metodických rozhodnutí aplikovaných do výpočtov. V stručnom prehľade rôznych metód odhadovania klimatických škôd od OECD nájdeme napríklad metódu CGE modelovania, ktorá predpovedá pre rok 2050 škody vo výške 1,5 % HDP, ale aj ekonometrické modelovanie, ktoré taktiež pre rok 2050 predpovedá škody vo výške 10% HDP. Tento rozdiel je spôsobený napríklad výberom premenných, ktoré jednotlivé predpovede zahŕňajú. Ďalším dôvodom, prečo sa skutočné škody môžu líšiť od tých, ktoré uvádza Eurostat (prípadne iné štatistické portály), je fakt, že je nesmierne ťažké dokázať kauzalitu medzi klimatickou zmenou a výskytom niektorých meteorologických javov. Z toho vyplýva, že je zložitá – ak nie nemožná – pripísať škody spôsobené napr. konkrétnou víchricou klimatickej zmene. V neposlednom rade sťažuje okrem týchto metodických výziev robenie záverov aj fakt, že v prípade Slovenska chýbajú dátové vstupy za niektoré roky. **Aby ste boli v obraze: Eurostatom prezentované škody kvôli klimatickej zmene v roku 2020 predstavujú 0,09 % HDP.** Niežeby bolo správne tieto škody ignorovať, ale tieto dáta (viď prepočet na obyvateľa) momentálne nie sú alarmujúce a to si málokto uvedomuje, že od roku 1970 podľa klimavedcov vzrástla teplota na Zemi už o 1 stupeň Celzia.

Tento text sa v žiadnom prípade nesnaží tvrdiť, že klimatická zmena nie je problém, prípadne že so sebou neprináša škody, ktoré by bez nej nevznikali. Zároveň netvrdí, že v iných častiach sveta nemôžu byť straty spôsobené zmenou klímy výrazne vyššie. Predpovede sa samozrejme líšia podľa toho s akými predpokladmi pracujú, avšak napríklad organizácia [Swiss Re Institute odhaduje](#), že v prípade neprijatia žiadnych ďalších opatrení proti zmene klímy by svetová ekonomika mohla stratiť viac ako 18 % HDP.

Na čo sa však tento komentár snaží poukázať je fakt, že napriek klimatickej zmene naďalej rastú napríklad priemerné mzdy aj HDP, a na základe nominálnych údajov z Eurostatu v súčasnosti rozhodne nemôžeme spraviť záver, že straty spôsobené klimatickou zmenou majú stúpajúcu tendenciu. V tomto kontexte je vyššie uvedená komunikácia nešťastná. Nepopisuje totiž celú realitu a umelo sa snaží vyvolávať dojem urgencie. A takto sa dôvera ku klimatickej vede a jej ekonomickým implikáciám, budovať nedá.

¹ Na výpočty boli použité ročné hodnoty Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) z [Eurostatu](#)

iness.sk, 3.11. 2022

Expertom dôveruj, ale preveruj

Martin Vlachynský

„Myšlienka, že šéf Amazonu Jeff Bezos prišiel s novou obchodnou paradigmou je bláznivá. Je len ďalším prostredníkom a akciový trh si to začína uvedomovať,“ napísal v roku 1999 prestížny finančný magazín Barron's.

Celý tento komentár by som mohol zaplniť citátmi expertov, ktorí dokonale netrafili. Ako ekonóm môžem spomenúť aspoň

nobelistu Paula Samuelsona, ktorý stále predpovedal, ako Sovietsky zväz „už o pár rokov“ v HDP predbehne USA. Ďalšieho nobelistu Paula Krugmana, ktorý Internetu v roku 1998 prisúdil význam faxu. Prípadne špičkových expertov v centrálnych bankách, ktorí od Slovenska, cez Eurozónu až po USA ešte na jar 2021 predikovali infláciu na ďalší rok pod 2 %.

Prečo experti zlyhávajú, či už sa jedná o odhad vývoja trhov, pandémie, alebo nástup inovácií? Dôvodov je viacero. Prvým dôvodom je ich zloženie. Ľudová múdrosť vraví, že expertom je každý, kto v danej téme vie viac, ako 90 % populácie. Takúto znalosť však nie je až tak ťažké dosiahnuť. A platí, že raz expert – navždy expert. Ešte som nepočul prípad, kedy by pre systematicky zlé hodnotenie situácie nejaký expert zabalil kariéru a venoval sa naplno záhradke.

S tým je spojený druhý dôvod. Opäť si ho môžeme ilustrovať ľudovou (anglosaskou) múdrosťou, ktorú voľne preložíme ako „daj si k ústam peniaze“. Média sú plné predpovedí, názorov a odhadov. No len výnimočne si na ne expert staví vlastnými peniazmi. Akademický ekonóm svoj názor podporí titulmi, no investor ho podporí svojim majetkom. Kto z nich má väčšiu motiváciu byť presný?

Plynulo sa tým dostávame k tretiemu dôvodu. Aj experti sú ľudské bytosti ovplyvnené emóciami a svetonázorom. Majú motivácie zavádzať, vyberať si len to, čo sa hodí, či priamo klamať. Motivácie môžu byť rôzne – finančné, ale aj altruistické, napríklad snaha vyvolať v ostatných ľuďoch nejaké (zdanlivo?) pozitívne konanie.

No štvrtý zdroj omylov expertov považujem za najdôležitejší. Sú nimi roztrúsené informácie v komplexných systémoch. Ostaňme s príkladom pri ekonomike, no rovnako to platí na klimatické zmeny, či vývoj pandémie. Ekonomický vývoj je formovaný každodennými udalosťami. Každý jeden človek na Zemi (pokiaľ práve nie je Robinsonom na opustenom ostrove) mnohokrát denne prispeje svojim konaním k ekonomickému dianiu.

Informácie o týchto transakciách sa objavujú až v momente, keď sa udejú, a mnohé informácie okamžite zase zaniknú. To, že o tri sekundy vojdete do obchodu s potravinami, viete len vy. To, či akceptujete cenu 2 eurá za téglik vlašského šalátu a vložíte ho do košíka, sa svet dozvie až v okamihu, keď sa tak udeje. Paradajky si do košíka nevložíte, pretože sú drahé – ale túto informáciu viete len vy.

Áno, existujú pokladničné záznamy, či trackovacie dáta z eshopov. Ale to sú len miniatúrne zhluky z obrovského sveta informácií. Tie sa zmenia na hrubé makrodáta, ako HDP, alebo tržby. Tie môžu pomôcť zorientovať sa v ekonomike, ale rovnako môžu zásadne pomýliť, ako sme boli svedkami napríklad pri aktuálnom vývoji inflácie vo svete.

Roztrúsenosť informácií je dôvod, prečo v ekonomike nefunguje centrálné plánovanie, aj keď ho robia tí najfundovanejší a morálne dokonalí experti. Ekonomike viac ako múdry vládca prospieva systém, v ktorom jednotliví aktéri môžu slobodne konať na základe znalostí tu a teraz. Systém, v ktorom fungujú ceny, zmluvná sloboda, či vlastnícke práva.

Napriek tomu, experti majú na trhu svoju rolu. Vytvárajú produkt v podobe spracovania a interpretácie dostupných informácií. Táto činnosť je časovo nákladná a vyžaduje si schopnosti a tréning, preto existujú zákazníci, ktorí si služby expertov kupujú. Ale ako pri všetkých produktoch, aj tu platí - nakupovať treba s rozumom!

Aj o fungovaní expertov sa viac dozviete v knihe [Dedičstvo koronakrízy](#), ktorej som spoluautorom a editorom.

Zisk manažment, 3/2022

Doktor Google ako spojenec

Martin Vlachynský

Pandemické obdobie neprialo vzťahu časti pacientov so zdravotníkmi. Obdobie informačnej neistoty, plodiace hoaxy. Na pacienta s vlastným názorom a vlastnými informáciami padá krivý pohľad.

Ignorovanie, či dokonca zosmiešňovanie „pacientov s názorom“ však nie je udržateľná, ani efektívna stratégia. Pacienti s hladom po informáciách ich budú konzumovať, tým skôr, že sú prakticky zadarmo. Dobře informovaný pacient predstavuje prínos pre zdravotníctvo – posúva latku potenciálneho výkonu celého zdravotníctva smerom hore. S narastajúcou globálnou [personálnou krízou](#) v zdravotníctve bude svojpomoc pacienta a jeho blízkych nevyhnutná.

Môžeme si to pripodobiť k IT vedomostiam. Čím viac vie užívateľ o fungovaní softvéru, tým zložitejšie veci môže

profesionálna IT podpora riešiť. Navyše mnohé nové zdravotné technológie (najmä diagnostické) pre svoje fungovanie vyslovene potrebujú dobre informovaného pacienta, schopného ich obsluhovať.

S predchádzajúcimi vetami asi intuitívne súhlasí každý. Problémom nie sú informovaní pacienti, ale zle informovaní pacienti, ktorí si v krvi naháňajú mikročipy a snažia sa ich zlikvidovať pitím Sava.

Pre začiatok sa musíme zmieriť s tým, že „dokonalá znalosť“ nikdy nebude dosiahnutá. Dokonalá zhoda neexistuje ani vo vede a nakoniec, aj medzi lekármi nájdeme homeopatov (homeopatické „lieky“ sa dokonca [vyučujú priamo](#) na Farmaceutickej fakulte), predavačov biorezonancie, aj zástancov rôznych uletených teórií. Dôležité je, akým smerom sa posúva vedomostný priemer. Nie, nemám k tomu dáta, ale som presvedčený, že aspoň medzigeneračne sa veci menia k lepšiemu – aj vďaka technológiám. Dnes si pacienti rutinne merajú glykémiu, tlak, dávajú si robiť krvné testy, vedia čo je to CRP test, tí s lepšími nervami dokážu použiť automatický defibrilátor, či spraviť Heimlichov manéver. Vo svete našich prarodičov ťažko predstaviteľné.

Môžeme filozofovať nad tým, či otvorenie informačných brán Internetu nepokazilo tento trend. Ja si dovoľím tvrdiť, že nie. Na knižtlač totiž platí rovnaký argument, no sotva dnes nájdeme niekoho, kto by považoval svet bez masovo produkovanej literatúry za lepší.

Namiesto nariekania nad hoaxmi je potrebné túto problematiku uchopiť proaktívne. Nehovorím o nejakom centralizovanom štátnom „projekte“, skôr o decentralizovanom posune kultúry práce s informáciami o zdraví – na úrovni štátu (či už v podobe Ministerstva zdravotníctva, Ministerstva školstva, a všetkých relevantných inštitúcií), zdravotníkov a iných poskytovateľov služieb v zdravotníctve, poisťovní, ale aj médií a vzdelaných laikov, ktorí môžu pozitívne pôsobiť na svoje okolie. Jednoduchšou úlohou je prevencia, ktorá sa bez informovaného pacienta takmer nedá ani robiť. Druhou podstatne ťažšou úlohou je pracovať s informáciami pri samotnej liečbe, kedy laik oveľa ľahšie spadne do jamy plnej chybných informácií a ovplyvnený emóciami si nedokáže súvislosti pospájať správne, čo vyústi v nedôveru k liečbe.

Odrádzať pacienta od „doktora Googla“ však nie je cesta. Nájdeme viacero výskumov, sa témou hľadania informácií online zaoberali. Pacienti napríklad „googlia“ informácie [niekoľko dní pred tým](#), než skončia na pohotovosti. Iný výskum ukazuje, že rodičia detí výrazne [zvýšili vyhľadávanie](#) zdravotných informácií na internete už niekoľko mesiacov pred tým, ako ich deťom diagnostikovali rakovinu. [Prieskum na 1000 Poliakov](#) ukázal, že zdravotné informácie získané z Internetu respondentov primárne motivovali k návšteve lekára (45 %), k dodatočným otázkam ohľadom diagnózy a jej liečby (40 %) a k žiadosti o skríning, či testy (35 %). Len 22 % respondentov viedli zistenia z internetu k odloženiu návštevy lekára a ešte menej (7 %) kvôli tomu odmietlo plánované vyšetrenie alebo (9 %) zmenilo liečbu bez konzultácie.

Môžeme preto vysloviť hypotézu, že pacienti s „doktorom Googlom“ konzultujú už rané symptómy chronických aj

akútnych ochorení, no zároveň tým získavajú motiváciu k návšteve lekára a žiadajú od neho viac odborných informácií. V menšine prípadov sa rozhodnú liečbu zmeniť/odložiť. Dobre nasmerovaný pacient hľadajúci informácie tak môže byť prospešný sebe, aj celému zdravotnému systému.

Čo to znamená v praxi? Aktívnejšie vyzývanie pacientov ku vzdelávaniu, spolu s odporúčanými zdrojmi informácií (dnes aj Wikipedia dokáže zázraky), vytváranie takýchto zdrojov informácií (schopnosť odkázať pacienta na predpripravené zdroje zároveň uľahčí asertívnejší prístup k tým uletenejším klientom), otvorenosť ku diskusii, príprava na komunikáciu s pacientom už počas štúdia a výraznejšie vzdelávanie o ľudskom tele na základných a stredných školách na úkor rastlinnej a živočíšnej ríše.

S prudko rastúcim dopytom po zdravotných službách a s nástupom kvalitných databáz symptómov ako [WebMD](#), alebo [Symptomate](#), umelej inteligencie a [medicínskych chatbotov](#) je pravdepodobné, že v budúcnosti nebude prvým kontaktom pacienta živý lekár, ale online algoritmus. Skôr alebo neskôr bude normálne, že pacient do ordinácie nepríde s vytlačeným papierom z Internetu, ale rovno s oficiálnym názorom lekára zo [Stanfordu](#), [UChicago](#), alebo [Cleveland Clinic](#).

Mimochodom, „doktor Google“ je síce slang, no Google Health je významnou divíziou tohto technologického giganta, ktorý zamestnáva [desiatky lekárov a vedcov](#) z pridružených disciplín, [podobne ako Apple](#) a ďalšie technologické giganty. Podobne ako iné sektory, aj zdravotníctvo sa bude posúvať stále viac online.

Trend, 29.9. 2022

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na paulina.ivanisova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Chcem podporiť INESS

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku. Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Nové publikácie

Večný súboj ideológie a expertízy

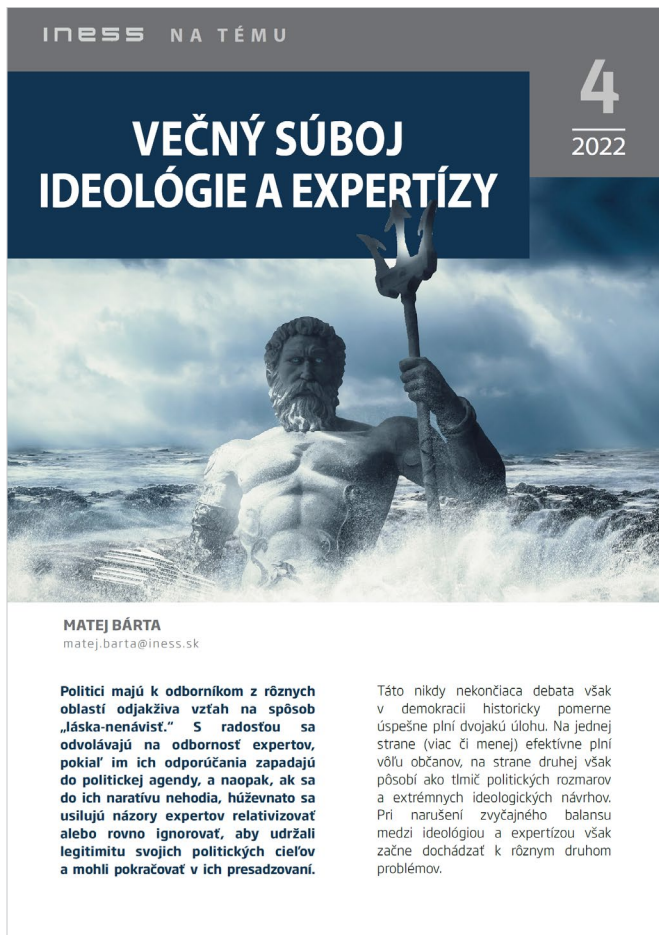
Odborné rozhodovanie a ideológia od seba v demokratickom svete nejdú nikdy úplne oddeliť. Ideológia môže byť dôležitým vodítkom pri rozhodovaní pre politikov v situáciách predstavujúcich politické kontroverzie. Navyše, v demokracii je názorové nastavenie politikov do veľkej miery zrkadlom hodnotového nastavenia elektorátu. Vplyv ideológie by však nemal byť neobmedzený.

V novej publikácii *Večný súboj ideológie a expertízy* sa junior analytik INESS a zároveň študent University of Amsterdam Matej Bárta zamýšľa nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva.

V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje koncepty expertízy, ideológie, a napokon aj vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní.

V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady, ktoré ilustrujú dopady ignorovania odborných poznatkov v zdravotnej politike.

Publikáciu **Večný súboj ideológie a expertízy** si môžete [stiahnuť ako PDF na tomto linku](#).

Podujatia

Bežia posledné dni prihlasovania do Ekonomickej olympiády!

Prinášame vám **5 dôvodov**, prečo by sa mali aj vaši žiaci, deti, súrodenci či priatelia stredoškôláci **zapojiť do Ekonomickej olympiády**:

1. Otestujú sa a zistia, ako **zdatní sú v ekonomických témach**.
2. Môžu byť **prijatí na VŠ** štúdium až piatich univerzít bez prijímacích skúšok či za zvýhodnených podmienok.
3. Samozrejme, že sa vyhrávajú aj **vecné ceny**, ako sú knihy, notebook, smartfón či čítačka e-kníc.
4. Okrem toho **spoznajú známych ekonómov** či rovesníkov z celého Slovenska, ktorí sa zaujímajú o rovnaké témy.
5. To všetko je úplne **bezplatne**. Na prezenčné kolá zabezpečujeme aj občerstvenie a preplácame cestovné náklady či ubytovanie.

Ako sa zapojiť? Učiteľ či riaditeľ školy vyplní **do 30.11. 2022** na našom webe krátky **prihlasovací formulár** a je to!

Všetky podrobnosti k súťaži, aj prihlasovací formulár je dostupný na webe: ekonomickaolympiada.sk.

Ekonomická olympiáda

Ekonomický base camp 2022

INESS organizoval 13. – 16. októbra 2022 **prvý ročník Ekonomického base campu (EBC)**, 4-dňového vzdelávacieho seminára, zameraného na témy, ktoré aktuálne hýbu ekonomickým svetom, sa zúčastnilo **33 študentov stredných a vysokých škôl** v penzióne Maxim v Bojniciach.

Prvý deň seminára v podvečer na účastníkov čakalo privítanie od **Moniky Budzák** z INESS, vzájomné zoznamovanie a kvíz, ktorého súčasťou boli vážne aj menej vážne ekonomické otázky. Účastníci súťažili v tímoch a najlepší tím si odniesol balíček s rôznymi dobrotami.

Druhý deň Ekonomického base campu niektorí účastníci rozbehli ranným spoločným behom po bojnických lesoch. Po raňajkách už nasledovala prvá prednáška o **Cene štátu**. Vesmír slovenských verejných výdavkov predstavili **Radovan Ďurana** a **Juraj Fukatsch** z INESS. V diskusii sa študenti mohli oboznámiť napríklad s tým, koľko stojí prevádzka železníc, vzdelanie jedného vysokoškolača či koľko platí v priemere jeden Slovák či Slovenka za štátne služby.

Druhý blok patril externému hosťovi – **Marekovi Hudíkovi**, prodekanovi na Podniko-hospodárskej fakulte VŠE v Prahe. Svoju prvú prednášku nazval „Svet podľa dopytu a ponuky“ a okrem iného vysvetlil napríklad aj to, prečo bolo v roku 2021 ťažké a drahé kúpiť si auto.

Martin Vlachynský z INESS mal prvú popoludňajšiu prednášku, v ktorej účastníkom vysvetlil, ako funguje slovenské zdravotníctvo. Venoval sa rozdeleniu financií ale aj filozofickému pozadiu verejného zdravotníctva. Nechýbalo ani porovnanie so zdravotníctvom v USA, ktoré je v Európe často označované ako „trhové“, avšak opak je pravdou.

Ako sa vyvíjajú dnešné peniaze? Prečo sú ľudia tak fascinovaní blýskajúcimi sa kovmi a ako to viedlo k dnešnej podobe peňazí? Tomu sa venoval **Juraj Karpiš** z INESS, ktorý hovoril o evolúcii vo svete peňazí.

Druhý deň na EBC zakončil Marek Hudík so svojou druhou prednáškou, keď hovoril o tom, ako súvisí teória hier s trhovými rozhodnutiami, aké hry s nami hrajú vlády či centrálné banky a ako toto všetko môžeme využiť v našom každodennom rozhodovaní.

Aj tretí deň EBC bol nabitý množstvom tém a aktivít. Juraj Karpiš sa ponoril hlbšie do témy inflácie a vysvetlil ako inflačná ilúzia vyvolá v ľuďoch presvedčenie, že sú bohatší – hoci nie sú, keďže vznikli len nové peniaze, no nie nové statky a služby v ekonomike.

Marek Hudík vo svojej tretej prednáške na EBC diskutoval so študentmi o tom, čo znamená myslieť ako ekonóm. Uvádzal príklady, kedy môže ekonomické zmysľovanie pomôcť nájsť príčiny problémov ako je kriminalita či zlé ovzdušie, čím sa dostáva spoločnosť bližšie k ich riešeniam.

Popoludní sa študenti rozprávali o investovaní s Jurajom Karpišom. Lektor hovoril nielen o investíciách do akcií, nehnuteľností či zlata, ale aj o tom, ako hľadať čo najlepšie investovanie do seba. Podľa Juraja by mali mladí ľudia pri investovaní do seba hľadať 3 veci: v čom sú dobrí, čo ich baví a čo pomáha druhým.

Radovan Ďurana vo svojej druhej prednáške na EBC previedol účastníkov celým svetom slovenského sociálneho systému. Odkrýval mýty o výške dávky v hmotnej núdzi, o jej poberateľoch či adresnosti dávok. Na záver ukázal študentom, ako sa podľa súčasných pravidiel počíta dôchodok.

Vyvrcholením celého dňa bola **prezentácia skupinového projektu**, kedy každá z piatich študentských skupín predstavila svoj plán ako prepracovať, zoškrtiť a zefektívniť rozpočet jedného z ministerstiev. Súperili reformátori ministerstva pôdohospodárstva, dopravy, školstva, práce a zdravotníctva. Porota sa zhodla, že každý z projektov bol prepracovaný a tímy prekvapili šikovnosťou. Bolo však treba vybrať víťaza, a tým sa stal tím pre ministerstvo práce.

Doobedie štvrtého dňa na EBC patrilo ešte poslednej z prednášok, ktorú viedol Róbert Chovanculiak z INESS. S účastníkmi diskutoval o školstve, predovšetkým o tom, ako dať priestor pre vznik, testovanie a zdokonaľovanie rôznych vzdelávacích prístupov. Na záver študentom poradil niekoľko techník, ako sa môžu učiť efektívnejšie.

Nasledoval spoločný obed a záverečný ceremoniál. Richard Ďurana, riaditeľ INESS a Monika Budzák každému študentovi a študentke odovzdali certifikát.

Absolventi EBC si v závere pochvaľovali nielen program, ale aj uvoľnenú atmosféru, ktorá počas celého podujatia panovala. Okrem vedomostí si tak mnohí odnášajú aj zážitky a nové kontakty. V INESS veríme, že o mnohých z nich ešte budeme počuť.

Podujatie podporila Nadácia Tatra banky a Republiková únia zamestnávateľov, ktorým týmto srdečne ďakujeme.

Konferencia: Tri úlohy pre nového ministra školstva

26. októbra sme v KC Dunaj zorganizovali diskusiu **3 úlohy pre nového ministra školstva**, na ktorej vystúpili štyria odborníci na školstvo: **Daniel Bútora**, **Juraj Hipš**, **Roman Baranovič** a **Róbert Chovanculiak**.

Každý z rečníkov dostal na úvod priestor 10 minút, počas ktorých mal predstaviť tri úlohy pre nového ministra školstva. Ako prvý vstúpil **Daniel Bútora**, ktorý zdôraznil dôležitosť predvídateľnosti v školstve. Teda ministerstvo by nemalo robiť nečakané a skokové zmeny. Taktiež by malo ministerstvo oceniť a využiť ostrovčeky pozitívnej deviácie – kvalitné školy, ktoré už dnes v systéme existujú, ale ich dobrá prax sa šíri len pomaly. A na záver upozornil na problém absencie manažovania a podpory verejných zriaďovateľov pre ich riaditeľov a školy. V jednej súkromnej sieti škôl majú 100-krát väčšiu kapacitu na podporu riaditeľov, než má najväčší zriaďovateľ na Slovensku – mesto Košice.

Druhým rečníkom bol **Juraj Hipš**, ktorý poukazoval na dôležitosť rozhodovania sa na základe dát a vyzval na pokračovanie v kurikulárnej reforme. Taktiež upozornil ministerstvo, aby nepodliehalo tlakom súčasných štruktúr na vysokých školách, ktoré broja proti novej reforme a vpusteniu nových ľudí do správnych rád.

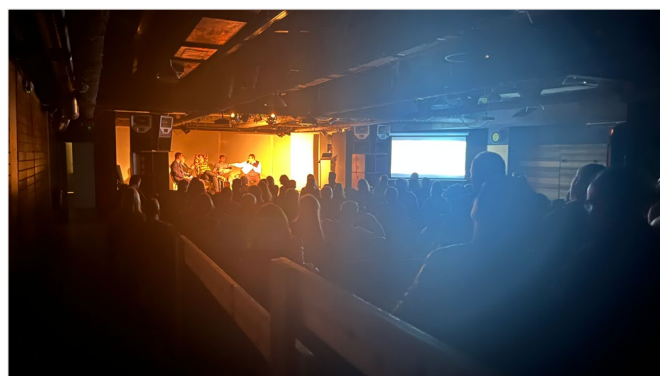
Tretím rečníkom bol **Róbert Chovanculiak**. Ten navrhol ministrovi spraviť tri nepekné veci. Po prvé, zvýšiť platy učiteľom v bratislavských okresoch, kde výrazne chýbajú učitelia. Po druhé, zmeniť financovanie vysokých škôl z preplácania nákladov na nakupovanie výsledkov. A po tretie, po vzore zo zahraničia vytvoriť systém paralelných škôl, ktoré by nepodliehali regulačnej kazajke.

Posledným rečníkom bol **Roman Baranovič**, ktorý upozornil verejnosť, že k ministrovi by sme nemali pristupovať ako ku spasiteľovi, ktorý vyrieši všetky naše problémy. Ale riešenie problémov by sa malo diať na základe participácie množstva aktérov v školstve aj mimo neho. Úlohou ministerstva by malo byť vytvorenie platformy, kde sa títo aktéri budú môcť zapojiť do zmien. Upozornil, že na Slovensku stále nevieme jasne povedať, čo sú ciele financovania vzdelávania ani aká je presne úloha škôl.

Nasledovala viac ako hodinová **diskusia** spolu s viac ako 70 divákmi, z ktorých mnohí sa do diskusie zapojili. Preberali sa mnohé témy od tých hlbokých a filozofických ako sloboda v školstve, financovanie domškolákov, úloha vzdelávania v spoločnosti až po aktuálne ako napríklad problémy s energiami či prílev utečencov z Ukrajiny.

Záznam celej diskusie si môžete [pozrieť tu](#).

Na záver by sme sa ešte raz chceli poďakovať partnerom, ktorí prispeli k tomu, aby sme podujatie mohli zorganizovať. Ďakujeme partnerovi podujatia **programu Erasmus+** a mediálnemu partnerovi **Denníku N**.

Ekonkvíz: súťaž pre verejnosť má svojich víťazov!

V októbri sme s **Ekonkvízom** spustili v poradí už **druhú súťaž**. Po prvom kole súťaže, ktoré bolo koncom školského roka venované učiteľom stredných škôl, sa tentoraz **mohol zapojiť úplne každý**. Od **10. do 28. októbra** stačilo na portáli kviz.ekonportal.sk vyplniť kvíz s 20 otázkami z ekonómie a výsledok putoval do súťažného vyhodnotenia.

V priebehu tohto kola súťaže **Ekonkvízu** bolo vyplnených až **1 490 kvízov** a my dnes už **poznáme víťazov** vecných cien, ktoré do súťaže venoval Nay Elektrodom. Vyššiu šancu vyhrať dostali študenti stredných škôl, pretože víťazov sme sa rozhodli **žrebovať v 2 kategóriách: 3 víťazov spomedzi verejnosti a 3 víťazov spomedzi stredoškolských študentov**. Na to, aby sa kvíz dostal do losovania, bolo však treba kvíz vyplniť čo najlepšie. **Do osudia totiž putovali len kvízy, ktoré dosiahli najlepšie skóre**. Dnes tak **poznáme 6 víťazov**, ktorým **gratulujeme** k skvelým výsledkom v kvíze a prajeme, aby ich zaslúžená odmena potešila.

V kategórii „verejnosť“ dosiahli najlepšie výsledky až **100 %**, a spomedzi tých z vás, ktorým sa podarilo kvíz vyplniť takto bezchybne, žrebovanie rozhodlo o nasledovnom rozdelení cien:

Slúchadlá - Monika Baňárová

Smart hodinky - Jakub Škoda

Tablet - Peter Cicoň

V kategórii „stredoškolskí študenti“ bol **najvyšší výsledok 95 %**, a tak sme opäť žrebovali spomedzi tých stredoškolákov, ktorým sa podarilo dosiahnuť toto vysoké skóre. Náhodný los rozdelil odmeny takto:

Čítačka elektronických kníh - Martin Kips

Tlačiareň - Timotej Oršula

Mobilný telefón - Ema Ďurková

Záznam zo žrebovania si môžete [pozrieť tu](#).

Víťazom ešte raz **srdečne gratulujeme**, no rovnako máme radosť, že sa toľkí z vás do tejto súťaže zapojili. Ak sa vám v tomto kole nepodarilo vyhrať, nič nie je stratené. Chystáme aj **dalšie kolo súťaže** s Ekonkvízom, ktoré plánujeme spustiť **začiatkom roka 2023**.

Medzitým ale **Ekonkvíz naďalej pokračuje!** Stále je dostupný na webe kviz.ekonportal.sk, pokojne ho ďalej využívajte – či už len tak zo zaujímavosti, na precvičenie ekonomického prehľadu (a vylepšenie svojich šancí v ďalšom kole súťaže ;)) alebo na vyučovacích hodinách. Slúži totiž nielen ako test znalostí z ekonómie, ale pri jeho vyplňaní sa môžete aj niečo nové dozvedieť. Ak náhodou niekde urobíte chybu, pri vyhodnotení sa dozviete aj vysvetlenie správnej odpovede.

Držíme vám pri vyplňaní Ekonkvízu palce a už teraz sa tešíme na ďalšie kolo súťaže!

Ďakujeme partnerom projektu, ktorými sú litovský think tank **LFMI**, program **Erasmus+**, ktorý vznik Ekonkvízu podporil finančne a takisto ešte raz ďakujeme **Elektrodomu Nay**, ktorý venoval ceny do tohto kola súťaže.

Viac si o vyhodnotení a výsledkoch Ekonkvízu môžete [prečítať tu](#).

Ekonomické reči #22: Bude zima ako v ruskom filme?

Večer 27. septembra 2022 patril ďalším **Ekonomickým rečiam**, pravidelnému verejnému diskusnému formátu, ktorý už tradične organizujeme v Kafe Scherz v Bratislave. Téma bola tentoraz horúco aktuálna, Ekonomické reči niesli názov **Bude zima ako v ruskom filme?** a venovali sme sa teda **energiám** – najmä otázkam o elektrine a plyne.

Diskusia bola tento raz trochu netradičná, celý večer bol venovaný **otázkam publika**, ktoré sa snažili zodpovedať a zasadiť do širšieho kontextu analytici INESS **Radovan Ďurana** a **Martin Vlachynský**. V diskusii predstavovali svoje pohľady na **aktuálnu situáciu** a tiež **odhad budúceho vývoja** – či je na mieste byť skôr pesimistom alebo optimistom.

Spomínané boli negatívne aspekty ako odstavené jadrové elektrárne, poruchy na francúzskych reaktoroch a výpadok až polovice celkového výkonu (pričom Francúzsko je jeden z najväčších producentov elektriny v Európe), nemožnosť spoľahnúť sa na veterné a solárne zdroje elektriny (pre nestálosť počasia), na druhej strane napríklad motivácia podnikov prediť svoju nakúpenú elektrinu, keďže ceny sú vysoké, čím by stúpol objem ponuky na trhu a cena by mohla klesnúť.

Takisto prišlo na následky zvýšeného záujmu EÚ o LNG – cieľ nakúpiť až polovicu celosvetového objemu. Čo znamená, e rozvojové krajiny, motivované vysokou cenou, svoje zásoby predávajú do Európy a svoju spotrebu nahradia „špinavou“ elektrinou z uhlia – čím výrazne stúpne nie len ich uhlíková stopa, ale aj znečistenie ovzdušia. Inými slovami, Európa takto „vyvezie“ svoje emisie do tretích krajín a naďalej môže hovoriť, o napĺňaní Green Deal-u. Čo otvorilo aj ďalšiu otázku – možné obnovenie ťažby zemného plynu v Európe – holandskom Groningene či Veľkej Británii.

Ďalšími otázkami bola napríklad problematika dotácií, ale tiež aj školy, ktoré s platením energií budú mať problém – najmä počas studených mesiacov. Tu zaznel návrh na možné pomocné riešenie ako ušetriť - presunúť jarné prázdniny a urobiť z nich predĺženie zimných, aby školy ušetrili, no neboli nútené zatvoriť aj mimo plánovaných prázdnin.

V diskusii zaznelo aj množstvo ďalších otázok, pripomienok, argumentov a protiargumentov, a ak ste tam nemohli byť osobne, všetky si ich môžete [vypočuť z video-záznamu](#).

Prednášky Ceny štátu pre stredoškôľakov

V septembri a októbri sme prednášali **Cenu štátu** hneď na niekoľkých školách. Navštívili sme Nové Zámky, Štúrovo, Košice, Prešov, Trebišov a Michalovce.

So študentmi sme diskutovali o cene verejných služieb. Ďalej sme sa venovali výdavkom verejnej správy a prešli sme si našu daňovú kalkulačku.

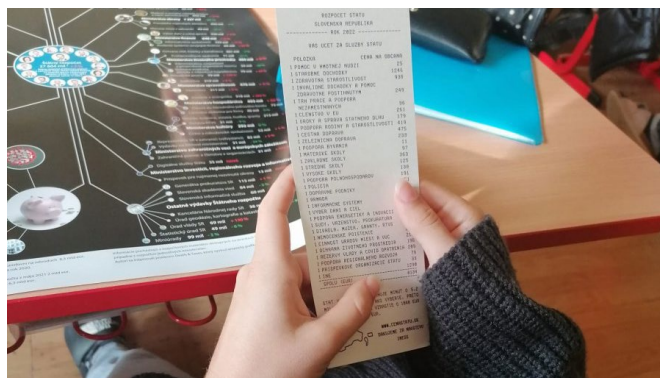
Ďakujeme za spoluprácu Gymnázium Nové Zámky, Súkromnej spojenej škole v Štúrove, Gymnázium Park mládeže v Košiciach,

Gymnázium Jána Adama Raymana v Prešove, Obchodnej akadémii v Trebišove a SOŠ obchodu a služieb v Michalovciach.

Pokiaľ máte záujem o prednášku Ceny štátu pre študentov, kontaktovať nás môžete prostredníctvom e-mailu na adrese: juraj.fukatsch@iness.sk.

Takisto vám na školy radi pošleme aj balíček Ceny štátu: **Vermír verejných výdavkov** pre rok 2022 a tiež bloček **Účet za služby štátu**. Napíšte nám na juraj.fukatsch@iness.sk.

Market Access o zmenách v liekovej politike

Pravidelné vzdelávacie podujatie pre odbornú verejnosť zo sektora zdravotníctva pokračovalo podujatím v stredu 21. septembra. Po takmer troch rokoch sa podujatie opäť uskutočnilo aj v prezenčnej forme (popri online) v hoteli Tatra.

Analytik INESS **Martin Vlachynský** vystúpil hneď s dvoma prednáškami. Prvá sa týkala inovatívnych úhrad liekov. Túto tému sme nedávno prezentovali aj v novej publikácii.

Druhá prednáška sa venovala otázke nároku v kontexte Slovenska. Tejto téme sa v INESS budeme intenzívne venovať v najbližšej budúcnosti.

INESS na konferencii Sloboda funguje od Students For Liberty

Slovenská odnož medzinárodnej študentskej organizácie Students for Liberty usporiadala v sobotu 8. 10. 2022 priestoroch VŠMVV jednodňovú konferenciu Sloboda funguje o témach, spojených so slobodou.

Dve z prednášok viedli aj analytici INESS.

Martin Vlachynský vystúpil s prezentáciou na tému spotrebiteľskej revolúcie v zdravotníctve. V rámci nej poukázal na to, ako demografické a ekonomické zmeny vytvárajú v globálnom zdravotníctve investičné príležitosti, ktoré neostávajú nepovšimnuté.

Róbert Chovanculiak zas počas svojej prednášky hovoril a s účastníkmi diskutoval o tom, ako rozmrziť evolúciu v školstve.

Trend - Zdravotnícky manažment 2022

Vo štvrtok 27. októbra sa v priestoroch hotela Double Tree by Hilton uskutočnila konferencia zo série konferencií magazínu Trend so zameraním na zdravotníctvo.

V paneli venovanému nemocniciam vystúpil aj analytik INESS **Martin Vlachynský**. Spoludiskutujúcimi boli Michal Pišoja, člen rady ANS, Ľuboš Lopatka, generálny riaditeľ, Nemocnica Bory a Jakub Rybár, riaditeľ AGEL Clinic. Podujatie moderoval Tomáš Szalay.

MARKET ACCESS
SEMINÁRE A RIEŠENIA

Ekonomické a finančné podmienky dostupnosti inovácií a dopady novely 363 v praxi

SLOBODA FUNGUJE
REGIONÁLNA KONFERENCIA

 JURAJ BEDNÁR	 PAVOL LUPTÁK	 DÁVID STANCEL
 MARTIN VLACHYNSKÝ	 PAVOL FUKATSCH	 RÓBERT CHOVANCULIAK
 MAARTJE SCHULZ	 DANIEL KOJNOK	

Prednáška na Žilinskej Univerzite - Pokrok bez povolenia

7. novembra 2022 analytik INESS **Róbert Chovanculiak** prednášal na Fakulte riadenia a informatiky na Žilinskej Univerzite. Témou jeho prednášky bola kniha **Pokrok bez povolenia** - Ako zdieľaná ekonomika, crowdfunding a kryptomeny zmenili svet.

Knihu Pokrok bez povolenia si môžete stále **objednať** na našom webe iness.sk/books.

Diskusia na Gymnáziu Pierra de Coubertina v Piešťanoch

V piatok 7.10. 2022 sa pri príležitosti Európskeho dňa konala na Gymnáziu Pierra de Coubertina v Piešťanoch diskusia europoslancu Ivana Štefanca a analytika INESS **Martina Vlachynského** so študentami. Témou bola súčasná ekonomická situácia vo svete, energetická kríza, ale aj fungovanie eurozóny.

Obaja diskutujúci boli prizvaní ako porotcovia do súťaže tried, v rámci ktorej študenti prezentovali vybrané európske krajiny. INESS poskytol ako ceny pre víťazov knihy zo svojej knižnice.

INESS na Výbore pre vzdelávanie RÚZ

22. septembra 2022 sa uskutočnilo stretnutie výboru pre vzdelávanie v rámci Republikovej únie zamestnávateľov. Na tomto stretnutí vystúpil aj analytik INESS **Róbert Chovanculiak** s jeho témou možnosti štandardizácie vzdelávania na školách.

INESS na Dni kariéry SE

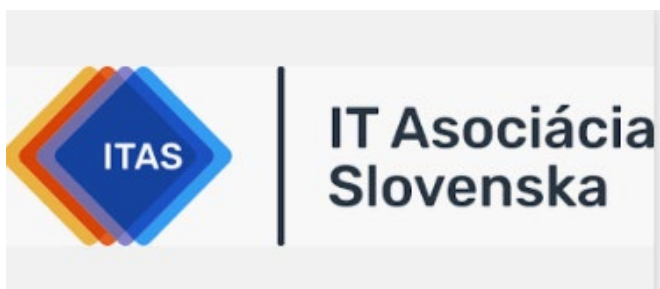
V priestoroch Energolandu jadrovej elektrárne v Mochovciach sa konal Deň kariéry. Súčasťou podujatia, zameraného na stredo- a vysokoškolákov boli aj diskusie hostí.

Medzi diskutujúcimi bol aj analytik INESS **Martin Vlachynský**. Spoludiskutujúcimi boli Peter Hegeduš z Národnej vodíkovej asociácie, Matej Stračiak, riaditeľ riadenia rizík a interného auditu, SE a tému budúcnosti energetiky moderovala Eva Vrábelová, senior špecialista komunikácie, SE.

INESS na valnom zhromaždení ITAS

27. septembra 2022 sa uskutočnilo valné zhromaždenie IT Asociácie Slovenska, na ktorom v diskusnom paneli vystúpil aj analytik INESS **Róbert Chovanculiak**. Témou panelu bola robotizácia, riešenie problému nedostatku kvalitných absolventov a reforma školstva.

INESS na Kolégiu Antona Neuwirtha

V piatok 21. októbra 2022 začal ďalší z výučbových víkendov Kolégia Antona Neuwirtha. Témou víkendu bola finančná gramotnosť.

Prvým prednášajúcim víkendu, ktorý sa tradične konal v priestoroch kaštieľa v Ivanke pri Dunaji bol analytik INESS **Martin Vlachynský**. Jeho prednáška sa zamerala najmä na súčasnú ekonomickú inflačnú situáciu vo svete.

INESS na okrúhlom stole SK+MED

Vo štvrtok 3. 11. 2022 sa v hoteli AC by Marriott uskutočnil okrúhly stôl pod názvom 120 minút v slovenskom zdravotníctve.

Témou diskusie bola finančná situácia v sektore zdravotníctva v kontexte vysokej inflácie a zvyšujúcich sa cien energií a zdravotníckych pomôcok. Za INESS sa zúčastnil **Martin Vlachynský**, spoludiskutujúcimi bola asi desiatka odborníkov z prostredia zdravotníctva. Podujatie zastrešovala Asociácia dodávateľov zdravotníckych pomôcok SK+MED.

Vlogy a podcasty

Na Vŕšku #108 - Marek Hudík: ako (sa) učiť ekonómiu

Ekonóm Marek Hudík učil niekoľko rokov ekonómiu v Číne. Rozprávali sme sa s ním o politickej súčasnosti Číny, jej ekonomickej budúcnosti, ale aj o tom, ako sa v krajine marxizmu-leninizmu učí o Hayekovi a voľnom trhu.

Na Vŕšku #107 - S Marekom Hudíkom o Číne

Ekonóm Marek Hudík učil niekoľko rokov ekonómiu v Číne. Rozprávali sme sa s ním o politickej súčasnosti Číny, jej ekonomickej budúcnosti, ale aj o tom, ako sa v krajine marxizmu-leninizmu učí o Hayekovi a voľnom trhu.

Na Vršku #106 - Bude zima ako v ruskom filme?

Bude dosť plynu a klesnú ceny elektriny? Vypočujte si názor pesimistu verzus optimistu v zostihu Ekonomických rečí z 27. septembra 2022.

Viac si o tomto vydaní Ekonomických rečí môžete prečítať tu a tiež na [strane 26](#) tohto Market Finesse.

INESS na DNES #81: Prihláste sa do 6. ročníka Ekonomickej olympiády!

Ekonomická olympiáda pre stredoškolákov otvorila brány 6. ročníka! Prihláste sa alebo svoju školu a zabojujte o titul najšikovnejšieho mladého ekonóma. Najmä však Ekonomická olympiáda prináša možnosť rozšíriť si vedomosti z ekonómie a financií. Takisto je to priestor, kde môžete spoznať množstvo nových ľudí - rovesníkov, učiteľov, analytikov INESSu či vysokoškolských pedagógov.

[Prihlasovanie](#) trvá do 30. novembra 2022.

INESS do UCHA #23: Monetárne ópium

Počuli ste už o ekonomických drogách? Napríklad také monetárne ópium. Prvá dávka peňažného stimulantu prináša politikom opojný pocit. Cítite sa ako kráľ rozpočtu - môžete pridať každému. V opojení vás trhy nezaujímajú. No potreba nových peňazí sa zvyšuje. Už by ste chceli prestať, ale neviete ako. Vypočujte si komentár Martina Vlachynského o tvrdom vytriezvení z tohto opojenia.

INESS do UCHA #22: Zlé záplaty na rozpočtové diery

Osobitný odvod, ktorý zaviedol bývalý minister Kažimír, nemá čo v daňovom systéme hľadať. Je to atómový kufrík každého poslanca, ktorý môže kedykoľvek otvoriť a zaúčtovať na podnikanie firiem, ktoré majú tú smolu, že ich odvetvie intenzívne reguluje štát. Namiesto zvyšovania by mal byť zrušený. Vypočujte si o tejto nášľapnej míne viac v komentári od Radovana Ďuranu.

INESS do UCHA #21: Zákaz nedeľného nakupovania je späť

Po dva a pol roku bude parlament opäť prerokovávať návrh na zákaz nedeľného predaja. Keď sa spýtate ľudí, či sú za zákaz nedeľného predaja, odpoveď je jednoznačné „áno“. (Veď ja predsa samozrejme trávim nedeľu s rodinou v prírode!) No takisto, keď sa ľudí opýtate, či by malo byť ľuďom v maloobchode dovolené privyrobiť si aj v nedeľu, odpoveďou je opäť jasné „áno“. Tak čo si o tom myslieť? Vypočujte si komentár Martina Vlachynského o opätovnom nápade zakázať nedeľný predaj v maloobchode.

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispejeme k znižovaniu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyť aj peňaženku.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlnkovou loďou je plagát [Vesmír verejných výdavkov](#), ktorého **aktualizovaná verzia pre rok 2022** je už tu!

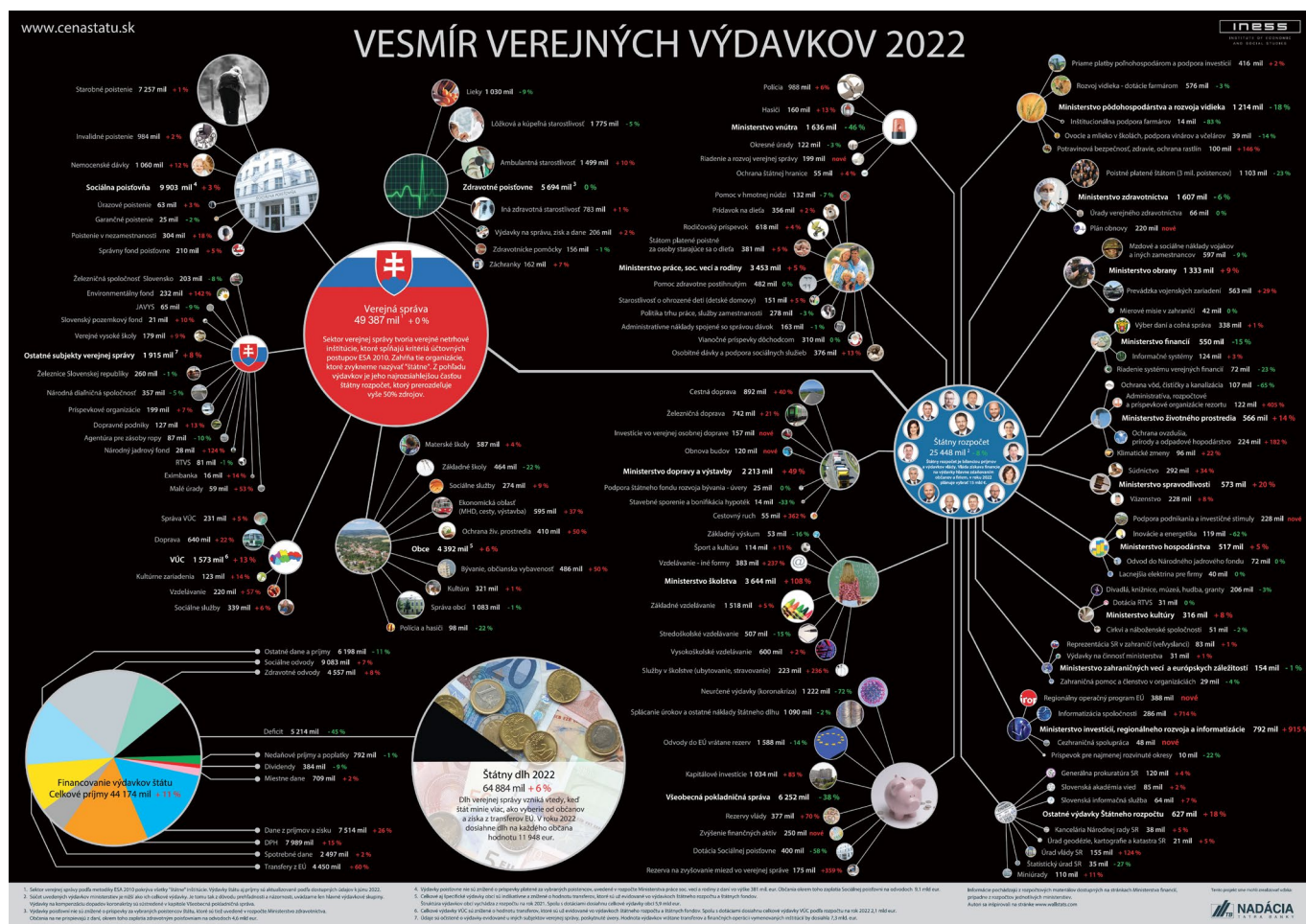
V októbri sme v rámci projektu Cena štátu posielali učiteľom nové plagáty vesmíru verejných výdavkov na rok 2022. Učiteľský balík spolu s bločkom Účet za služby štátu sme poslali už na stovky škôl a na ďalšie ešte budeme posilať! Tieto vzdelávacie pomôcky slúžia na lepšiu orientáciu vo verejných výdavkoch a môžete ich efektívne využívať počas vyučovacích hodín, ale tiež „len“ pre zlepšenie prehľadu vo verejných financiách SR.

Ak na Vašej škole ešte Vesmír nemáte, ozvite sa nám e-mailom na juraj.fukatsch@iness.sk.

Takisto dávame do pozornosti prednášky Ceny štátu, ktoré pravidelne na stredných školách robíme.

V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail: juraj.fukatsch@iness.sk.

V publikácii **Večný súboj ideológie a expertízy** sa zamýšľame nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva. V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní. V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady.

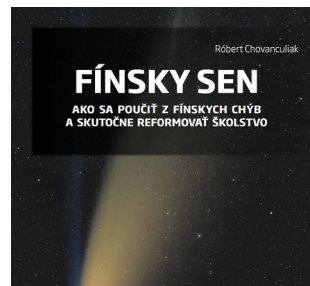

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

V publikácii **Hazardné hry: stolček prestri sa** upozorňujeme na nezamýšľané dôsledky, ktoré naivné zvyšovanie daňového zaťaženia môže spôsobiť. Hoci v zákone o hazardných hrách sa hovorí o tom, kam by mali prostriedky z tohto odvodu potiecť, toto určenie je len všeobecné a vlastne ani nedáva zmysel.

V našej novej publikácii **Fínsky sen: ako sa poučiť z fínskych chýb a skutočne reformovať školstvo** upozorňujeme na často zjednodušujúcu interpretáciu úspechov fínskeho školstva, na klesajúci trend výsledkov fínskych žiakov a na mnohé ďalšie problémy, ktoré sa vo fínskom vzdelávaní objavujú.

Slovo „dátá“ sa stalo akousi magickou formulou. No ani tie samé od seba nedokážu zázraky. Publikácia **Dáta v globálnom zdravotníctve** stručne popisuje rolu dát (nielen) v globálnom zdravotníctve, hlavné výzvy, ktoré v tejto sfére existujú, a v neposlednom rade aj praktiky, ktoré majú potenciál viesť k zlepšeniu situácie s dátami.

Publikácia INESS pod názvom **Chýbajúci zdravotníci: 21 zlepšení** prináša sumarizáciu súčasného stavu, ako aj zamyslenie nad obsahom pojmu „nedostatok“. Hlavnou časťou je však 21 konkrétnych návrhov na zlepšenie. Sú rozdelené do dvoch skupín. Intenzívne a Extenzívne.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnáť. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

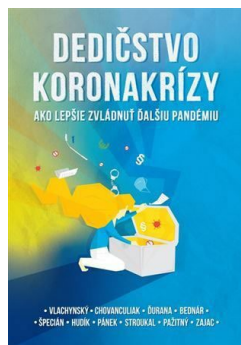

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvu kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Cesta proti proudu. Rozhovor dvou odborníkmi, profesora Josefa Šimy a Moniky Rybové, ktorí majú radi svoji práci a nebojí sa říci, čo si myslí. Oba aktéri vám ukážú, že nejen jejich obory, ale i jejich poznatky mají mnoho společného. Dobrý ekonom nemůže správně rozhodovat bez znalosti historie, historik je bez znalosti toho, jak fungují ekonomické vztahy, poloslepý. Povídání o zásadách zdravého ekonomicko-spoločenského prístupu Rakouské školy.

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojené s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločenstvá, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-kníc) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.